

პალერინან მაჭარაძე

თეიმურაზ მეორის ელჩობა რუსეთში

XVIII ს-ის მეორე ნახევრის რუსეთ-საქართველოს
ურთიერთობის ისტორიისთვის, ნაწ. II, თბ., 1968

თეზისები

წიგნში გაშუქებულია ქართლისა და კახეთის სამეფოების გაერთიანებული ელჩობის ისტორია რუსეთში 1760-1762 წლებში თეიმურაზ მეორის მეთაურობით. ამასთან ერთად ავტორი მოკლედ ეხება რუსეთის ქართული კოლონიის საკითხებსაც. შრომას დართული აქვს ავტორის მიერ საბჭოთა კავშირის ქალაქების (მოსკოვი, ლენინგრადი, ასტრახანი, ერევანი) არქივებში მოპოვებული მდიდარი მასალები საქართველოს ისტორიის ამ საინტერესო პერიოდის შესახებ.

XVIII ს-ის 40-50-იან წლებში აღმოსავლეთმა საქართველომ, რომელმაც ვახტანგ VI მარცხის შემდეგ «ოსმალობა» და «ყიზილბაშობა» გადაიტანა, ერეკლე II და თეიმურაზ II მეთაურობით კვლავ წელში გასწორება იწყო. ერეკლე მეფემ მარჯვედ ისარგებლა ნადირ-შაჰის მოკვლის (1747 წ.) შემდეგ ირანში შექმნილი ვითარებით, ირანელთა გარნიზონები თბილისიდან განდევნა და ქართლსა და კახეთს ფაქტობრივი დამოუკიდებლობა მოუპოვა, ხოლო მეზობელი სახანოები ქართლ-კახეთის ხელდებული გახადა. ამ გამარჯვების დამკვიდრებისა და ირანის ბატონობისაგან ქვეყნისთვის საბოლოო და სრული დამოუკიდებლობის მოპოვების მიზნით, მეფეებმა ელჩობა მიაკლინეს რუსეთს ათანასე თბილელისა და სვიმონ მაყაშვილის მეთაურობით, ხოლო ხსენებული ელჩობის უშედეგოდ დამთავრების შემდეგ, 1760 წელს, ქართლისა და კახეთის სამეფოების გაერთიანებული დიდი ელჩობა კვლავ გაგზავნეს რუსეთს. ელჩობას

სათავეში თვით ქართლის მეფე თეიმურაზ II ჩაუდგა. ელჩობამ რუსეთში ორ წელზე მეტი დაჰყო.

ამ უკანასკნელი ელჩობის ამოცანას შეადგენდა: რუსეთიდან დამხმარე ჯარის, ან ჯარის დასაქირავებლად ფულის სესხად მიღება, ქართლ-კახეთისა და დამხმარე ჯარით ლეკთა თარეშის აღაგმვა, ირანში შეჭრა, იქ შინაბრძოლებისთვის ბოლოს მოღება, ირანის შაჰის ტახტზე ქართველ პოლიტიკოსთა კანდიდატის, რუსეთისთვისაც მისაღები პირის დასმა და აღმოსავლეთ საქართველოს სამშვიდობოს გამოყვანა.

XVIII ს-ის შუა ხანებში სამეფო-სამთავროებად დაქუცმაცებული საქართველო მტრებით იყო გარემოცული. დასავლეთიდან და სამხრეთ-დასავლეთიდან საქართველოს თურქები უტევდნენ, სამხრეთ-აღმოსავლეთიდან — ირანელები, ჩრდილო-აღმოსავლეთიდან — ლეკები. მაჰმადიანური ქვეყნების ჭარბი ძალებით გარშემორტყმული ქვეყანა ფიზიკური განაგდურებისა და ეროვნული თვითმყოფობის დაკარგვის საფრთხის წინაშე იდგა. თურქებმა XVI ს. მესხეთი მიიტაცეს, შემდეგ აჭარა, ხოლო XVIII ს-ში გურიის, სამეგრელოს, აფხაზეთის სამთავროებისა და იმერეთის სამეფოს დაპყრობას შეუდგნენ.

XVIII ს. 50-იან წლებში დასავლეთ საქართველოს ციხეებში (გონიოს, ბათუმის, ფოთის, ანაკლიის, რუხის, სუხუმის, შორაპნის, ბაღდადის, ცუცხვათის, ქუთაისის) თურქები იდგნენ. ამ ციხეებზე დაყრდნობით თურქები აიძულებდნენ დასავლეთ საქართველოს, როგორც ვასალს, ხარკად ქალ-ვაჟები ეძლია, ან — ფული და ტილო. გარდა ამისა, ქვეყანა ვალდებული იყო თურქებთან ადამიანებით (ტყვეებით) ევაჭრა. «ოსმალთა ხელში ეს ციხეები ტყვის მსყიდველთა ბუნაგებად იქცნენ. ციხისა და მის გარშემო მდებარე სოფლების მოსახლეობა თანდათან მაჰმადიანდებოდა. ოსმალები ამ ციხეებიდან ადვილად ერეოდნენ ფეოდალების ურთიერთობაში და ქვეყნის საბოლოოდ დასაპყრობად თანდათან გზას იკვლევდნენ», — წერდა აკად. ნ. ბერძენიშვილი.

ასეთ რთულ ვითარებაში მთავრები (დადიანი და გურიელი) მეფისაგან დამოუკიდებელნი იყვნენ, ხოლო იმერეთის ძლიერი თავადები — როსტომ რაჭის ერისთავი და ლევან აბაშიძე «მთავრობას იჩემებდნენ». ამ ფეოდალური არეგ-დარევის დროს «წესიერების წარმომადგენელი» — «მეფის ხელისუფლება უკიდურესად დაცემული იყო». ასეთი მემკვიდრეობა მიიღო ახალგაზრდა **სოლომონ I**,

როცა იგი მამის (ალექსანდრე V) გარდაცვალების შემდეგ ტახტზე ავიდა (1752 წ.).

ტყვის სყიდვის აკრძალვისა და მაჰმადიანობის გავრცელების წინააღმდეგ ენერგიული ბრძოლის გარეშე ქვეყანას დაღუპვა ელოდა: პირველი მას მოსახლეობიდან ცლიდა, მეორე ეროვნული თვითმყოფადობის დაკარგვას უქადდა. ახლადგამეფებულ სოლომონ I-ს ეს ორი ამოცანა უნდა გადაეჭრა. მაგრამ სოლომონ I-ის ხელისუფლება 1752 წელსვე აჯანყების მსხვერპლი გახდა. აჯანყებას მეთაურობდნენ მეფის ბიძები, **მამუკა** და **გიორგი ბაგრატიონები**, და მეფის დედა. აჯანყებაში აქტიურად მონაწილეობდნენ **როსტომ რაჭის ერისთავი** და **ლევან აბაშიძე**.

სოლომონ I-მა აჯანყების მეთაურები დასაჯა: მამუკა ბაგრატიონი «გარდმოადგეს», მამია გურიელი გააძევეს და გურიელობა მამიას უმცროს ძმას — გიორგის უბოძეს. სოლომონ მეფემ არ დაინდო საკუთარი დედაც კი, რომელიც 1770 წელსაც, იმერეთიდან გაძევებული, სამეგრელოში ცხოვრობდა. გარდა ამისა, მეფემ «დაამდაბლა სახლი აბაშიძეთა», მაგრამ «შეიწყნარა ერისთავი როსტომ და დაადგინა ერისთავად».

ტახტის დაბრუნების შემდეგ მეფემ თავისი მოღვაწეობა «მაჰმადიანობის გავრცელებისა და ტყვის-სყიდვის წინააღმდეგ ბრძოლით დაიწყო», რითაც თავის მოღვაწეობას «მტკიცე იდეური დასაყრდენი მოუპოვა: ის ქართველობისთვის ბრძოლის მეთაურად გამოდიოდა». სოლომონ მეფის პოლიტიკა შეუთავსებელი იყო თურქეთის მთავრობის პროგრამასთან, რომელიც მიზნად ისახავდა ქვეყნის საბოლოოდ დაპყრობას. იგი მიუღებელი იყო აგრეთვე თავადებისთვისაც, რადგან ასეთი პოლიტიკა ამაღლებდა მეფის ავტორიტეტს, ხელს უწყობდა ცენტრალური ხელისუფლების ზრდას; გარდა ამისა, ტყვეებით ვაჭრობის აკრძალვით შემოსავალი აკლდებოდა გადაგვარებულ თავდაზნაურობას. ამიტომ ეს ორი რეაქციული ძალა — შინაური და გარეშე — გაერთიანდა მეფის წინააღმდეგ.

ახალციხის ფაშა, რომელიც ადრე დაეხმარა მეფეს ტახტის დაბრუნებაში, ამჯერად სოლომონ I-ის მოწინააღმდეგეთა მხარეზე დადგა. პ. ორბელიანის ცნობით, «წარვიდა ლეონ აბაშიძე ახალციხეს და მოიცა ძალი ოსმალთაგან და მივიდა აბაშიძე იმერეთს დიდითა სერესკლებითა». აბაშიძესთან ერთად ფაშის ჯარებთან ყოფილა რაჭის ერისთავიც. მტრის ჯარი იმერეთში შეიჭრა და ხრესილის მინდორზე დაბანაკდა. სოლომონ მეფემ გაიმარჯვა. ხრესილის ომი,

როგორც შ. ბურჯანაძემ დაადგინა, 1756 წელს მოხდა. იგი «დასაწყისი იყო დასავლეთ საქართველოს გამათავისუფლებელი ომისა» თურქი დამპყრობლების წინააღმდეგ. ხრესილის ომის შემდეგ დიდად ამაღლდა სოლომონ მეფის ავტორიტეტი. 1758 წელს იმერეთის, ქართლისა და კახეთის მეფეებმა თავდაცვითი კავშირი შექმნეს.

სოლომონ მეფეს კარგად ესმოდა, რომ ეკლესიის დასუსტება ქვეყნის თავდაცვისუნარიანობას სცემდა. თურქები გამაჰმადიანების გზით ცდილობდნენ ქვეყნის საბოლოო დაპყრობას. საჭირო იყო ეკლესიის გაძლიერება, რათა ეს უკანასკნელი აქტიურად ამოსდგომოდა მხარში ქვეყნის დამოუკიდებლობისთვის მებრძოლ მეფეს. ეკლესიის ეკონომიკური და პოლიტიკური გაძლიერების მიზნით სოლომონ I-მა 1759 წლის 7 დეკემბერს მოიწვია დასავლეთ საქართველოს **საეკლესიო კრება**, რომელმაც საქუთათლო აღადგინა, მამული და მიმობნეული მრევლი დაუბრუნა და ქუთათელად **მაქსიმე აბაშიძე** დასვა. ამას მოჰყვა სხვა ანალოგიური ღონისძიებანიც. კერძოდ, აღადგინეს ხონის ტაძარი, მოაწესრიგეს საგადასახადო სისტემა მრევლში; მეფემ საეკლესიო ყმებს ვალდებულებანი შეუმცირა.

ბუნებრივია, ეკონომიკურად და პოლიტიკურად მომძლავრებულ ეკლესიას მეტი შესაძლებლობა ექნებოდა მხარში ამოსდგომოდა ცენტრალურ ხელისუფლებას, რადგან ეკლესიის მტრები იყვნენ თურქები და საეკლესიო ყმა-მამულის მიმტაცებელი ფეოდალები, რომელთა წინააღმდეგ აქტიურად იბრძოდა სოლომონ I; ხოლო სოლომონ I საეკლესიო პოლიტიკა, რამდენადაც იგი ხელს უწყობდა ცენტრალური ხელისუფლებისა და ქვეყნის თავდაცვისუნარიანობის გამტკიცებას, პროგრესული იყო.

1759 წლის 30 დეკემბერს სოლომონ მეფემ მოიწვია დასავლეთ საქართველოს **საეკლესიო პირებისა და საერო ფეოდალების კრება**, რომელსაც ახალციხის ფაშის «სასმენლად საზარო სიტყვის» («ტყვეს თუ არ გაყიდით, არ იქნებაო») პასუხად დაუდგენია: «სანამდის სული გვედგას, ეს საქმე (ტყვის სყიდვა — ვ. მ.) ჩუწნგან არ იქნეს, არც ამაშიდ ერთმანეთს უსუსტოთ, კიდევ ერთმანეთს მიუდგეთ, კიდევ მეფე სოლომონის მორჩილი და ბრძანების აღმასრულებელი ვიქნეთ... ამ საქმეზედ ჩუწნი თავი არ დავიშუროთ და ამ საქმეშიდ ჩუწნი ხელმწიფეს მეფე სოლომონს არ გისუსტოთ და არც ამისთანა საშინელი ცოდვა ჩუწნგან იქნეს»...

ტყვის გაყიდვის აკრძალვის ზემოხსენებული დადგენილება, სადაც ეკლესია შეჩვენებით ემუქრებოდა მის დამრღვევს, საინტერესოა

იმიტაც, რომ სოლომონ მეფეს, როგორც დასავლეთ საქართველოს ხელმწიფეს, მის შესრულებაზე პირობას აძლევდნენ არა მარტო იმერეთის თავადები, არამედ სამეგრელოსა და გურიის მთავრები და თავადებიც, რაც ცენტრალური ხელისუფლების განმტკიცების მომასწავებელი იყო. იმერეთის მეფე დასავლეთ საქართველოს უმაღლესი ხელისუფლის როლში გამოდიოდა და ქვეყნისთვის ყველაზე მტკივნეული საკითხის გადაჭრას კისრულობდა.

ყურადღებას იქცევს ის გარემოებაც, რომ დადგენილება მიღებულ იქნა ახალციხის ფაშის მოთხოვნის წინააღმდეგ, რაც თურქების გამოწვევასაც ნიშნავდა.

ამ ნაბიჯიდან ძალიან ძალე უმაღლე სოლომონ მეფე ქართლისა და კახეთის მეფეებს შეხვდა ცხინვალში (1769 წლის 15 იანვარს) და რუსეთში **ბესარიონ კათალიკოსის** გაგზავნა გადაწყვიტა, რათა, თურქეთის მხრიდან, მის წინააღმდეგ ამხედრებამდე, რუსეთიდან დახმარება მიეღო (ქართლ-კახეთის დახმარება საკმარისი არ იყო თურქების შესაკავებლად); მაგრამ ბესარიონ კათალიკოსის რუსეთში გამგზავრების საკითხი მოიხსნა. თურქეთის მთავრობამ ზემოხსენებული კრების დადგენილების გაუქმება და ტყვის ყიდვა-გაყიდვის დაშვება მოითხოვა და, რადგან სოლომონ მეფისგან უარი მიიღო, უმაღლე (1760 წელს) დიდი ჯარი დაძრა დასავლეთ საქართველოს ასაოხრებლად მოლა აბდულა ფაშას სარდლობით.

***

ვახტანგ VI მარცხის შემდეგ აღმოსავლეთ საქართველო თურქთა ბატონობის (1723-1735) მძიმე უღელქვეშ აღმოჩნდა («**ოსმალობა**»), რომელიც შემდეგ ირანელთა არანაკლებ აუტანელი ბატონობით («**ყიზილბაშობა**») შეიცვალა. მაგრამ დამპყრობლებმა ვერ შეძლეს თავისუფლებისმოყვარე ქართველი ხალხის წელში გატეხა. ქართველების გმირულმა ბრძოლამ და კახი ბაგრატიონების (**თეიმურაზ II, ერეკლე II**) მოხერხებულმა პოლიტიკამ აიძულა ნადირ-შაჰი დათმობაზე წასულიყო: 1744 წელს ნადირ-შაჰმა კახეთის მეფე თეიმურაზ II ქართლის მეფედ დანიშნა, ხოლო მისი შვილი ერეკლე II — კახეთის მეფედ; ამასთან, ირანის მბრძანებელმა ხელი აიღო ქართლის გამაჰმადიანების პოლიტიკაზე (1745 წელს თეიმურაზ II-ს ნება დართო, ქრისტიანული წესით ასულიყო ტახტზე) და ქართლს დაუბრუნა შაჰ-აბასის მიერ მიტაცებული ლორე, ბორჩალო და ბაილარი. ცხადია, «ეს ნადირ-შაჰის წყალობა როდი იყო. ეს იყო

ქართველთა ასორმოცდაათწლოვანი მედგარი ბრძოლით მონაპოვარი უფლება», — წერდა აკად. ნ. ბერძენიშვილი.

1747 წელს **ნადირ-შაჰმა** მთელ ირანსა და აღმოსავლეთ საქართველოსაც, როგორც საყმო ქვეყანას, დიდი გადასახადები შეაწერა. ქართველმა პოლიტიკოსებმა აჯანყება გადაწყვიტეს. მოსახლეობა დახიზნეს და ციხე-სიმაგრეებში ჯარების თავმოყრას შეუდგნენ; ქართველები ბრძოლისთვის ემზადებოდნენ.

განრისხებულმა შაჰმა აჯანყებული ქართველების დასჯა **გვი** **ამილახვარს** დაავალა და 34 ათასიანი ჯარიც ჩააბარა, მაგრამ იგრძნო, რომ გაერთიანებულ ქართლ-კახეთთან ბრძოლა ადვილი საქმე არ იყო, ამიტომ დამსჯელი ჯარი უკან დააბრუნა და ქვეყანას საგადასახადო ტვირთი შეუმსუბუქა, ხოლო მეფეებს «სიტკობებისა და წყალობის» რაყაში მოსწერა; გარდა ამისა, შაჰმა ერეკლე მეფე თავისთან დაიბარა. თეიმურაზ მეფემ იცოდა, რომ «სიამტკობილობით» ირანს დაბარებული ქართველი პოლიტიკოსი შეიძლება შაჰის რისხვის მსხვერპლი გამხდარიყო, ამიტომ შვილის მაგივრად თვითონ წავიდა. მაგრამ მეფე ჯერ კიდევ გზაში იყო, როდესაც ნადირ-შაჰი შეთქმულებმა მოკლეს (1747 წლის მაისი). ირანის შაჰის ტახტს შეთქმულების მეთაური, ნადირის ძმისშვილი **ალი-ყული-ხანი** დაეუფლა ადილ-შაჰის (სამართლიანის) სახელწოდებით.

ირანში დაიწყო ბრძოლა ტახტის მაძიებელთა შორის.

აბდულა-ბეგი (გამაჰმადიანებული არჩილ იესეს ძე), რომელიც თეიმურაზ II-მ ირანს გამგზავრების წინ საბარათიანოს გამგედ დატოვა, შეეცადა, ირანში შექმნილი მდგომარეობა და იქ თეიმურაზ მეფის გამგზავრება თავის სასარგებლოდ გამოეყენებინა. აბდულა-ბეგმა ყიზილბაშ სარდლებთან კავშირი გააბა და ქართლის დაჭერა გადაწყვიტა. ამ მიზნით ჯერ საბარათიანოს თავადები შემოიფიცა, სამშვილდის ციხეს ორი დიდი ბურჯი მიაშენა, ციხეში წყლის აუზი მოაწყო, ორი წლის მარაგიც დააგროვა და ერეკლეს მოსწერა: «მეფე არჩილობით ქართლი ჩემია, დამანებე და შენ კახეთს მიეპატრონეო». ამასობაში აზერბაიჯანში მყოფი ირანელი სარდლისგანაც ჯარი მიიღო და თბილისის ციხის ყიზილბაშური გარნიზონის დახმარების იმედით თბილისს მოადგა. აბდულა-ბეგმა ერეკლეს წინადადება მისცა, დაეცალა თბილისი.

«განვიდა მეფე ირაკლი მცირედითა მკვედრობითა, ვინაითგან მაშინ მცირე ჰყვა მკვედრობაჲ. განვიდნენ ერთისა უკუშ მკრითაცა მოქალაქენიცა, რომელთაცა ბრძოლეს ფრიად მკნედ. იძლივნენ

მკვედრობანი სპარსთა და ბარათიანთანი... და უკუნ იქცნენ სირცხვილეულნი». დამარცხებულმა აბდულა-ბეგმა სამშვილდეს შეაფარა თავი.

ერეკლე მეფის მდგომარეობას ის ართულებდა, რომ თბილისის ციხეების ყიზილბაშთა გარნიზონი აბდულა-ბეგს უჭერდა მხარს. ამიტომ აბდულა-ბეგის წინააღმდეგ ბრძოლა თბილისის ციხეებიდან უნდა დაწყებულიყო. ერეკლე მეფე ციხეების გათავისუფლებას შეუდგა. თაბორის კოშკის წინასწარ დაკავების შემდეგ «დიდის ცდით ტფილისის ციხე აიღო მეფე ერეკლემ 436 (1748 წ.) ივლისს 22».

თბილისის ციხეების ყიზილბაშური გარნიზონი ქართველმა მეციხოვნეებმა შეცვალეს. დედაქალაქის ციხეები ქართველობის სამსახურში ჩადგა. აბდულა-ბეგმა ერთი მოკავშირე დაკარგა თბილისის ციხეების გარნიზონის სახით. მალე ხელიდან გამოეცალა მეორე მოკავშირეც — ირანელი სარდალი ამირ-ასლან-ხანი (იგი 1748 წელს იბრეიმ-ხანთან ერთად ებრძოდა ადილ-შაჰს; ადილ-შაჰი დაღუპეს, მაგრამ იბრეიმ-ხანმა თავისი მოკავშირეც არ დაინდო, ამირ-ასლან-ხანი გზიდან ჩამოიცილა და თავი შაჰად გამოაცხადა). მოკავშირის გარეშე დარჩენილმა აბდულა-ბეგმა ფარ-ხმალი დაყარა. ერეკლე სამშვილდესაც დაეუფლა.

1749 წელს ირანიდან დაბრუნებულ თეიმურაზ II-ს ქართლი და კახეთი ერეკლეს გარჯით ირანელთა ბატონობისაგან ფაქტობრივად გათავისუფლებული დახვდა.

ირანში კვლავ გრძელდებოდა ტახტის მაძიებელთა შორის ბრძოლა. 1749 წ. იბრეიმ-შაჰი ნადირის შვილიშვილმა შაჰ-როჰმა შეცვალა. ირანის პროვინციების მმართველებმა და სარდლებმა მარჯვე დრო ნახეს თავიანთი სამფლობელოების გასაფართოებლად. ერთი მათგანი, მაჰმად-ხანი, ერევანს მოადგა. ერევნელებმა ქართველ მეფეებს მოსწერეს: «მაჰმად-ხან ამ ქვეყანას აოხრებს, თქვენ მოგვეშველენით, ამას მოგვარჩინეთ და თქვენ გამსახურებთო».

ყველაფერი ეს საქართველოს საზღვარზე ხდებოდა. ქართველი პოლიტიკოსები მაყურებლის როლში ვერ დარჩებოდნენ. ქართლ-კახეთის ჯარი ერევნისაკენ დაიძრა, მაჰმად-ხანი დამარცხდა. მეფეებმა, დახმარების პირობის თანახმად, ერევნის სახანოს, როგორც საყმო ქვეყანას, ხარკი დაადეს. ჯერ კიდევ ერევნისკენ მიმავალმა ქართველმა მეფეებმა გზაში განჯის ხანისაგან ცნობა მიიღეს, რომ ფანა-ხანს «შეეყარა ჯარი და გლეჯდა განჯა-ყარაბაღის ქვეყნებსა». განჯელებიც დახმარებას ითხოვდნენ. ამიტომ ერევნიდან ქართველ-

თა ჯარი განჯისაკენ წავიდა. ფანა-ხანი განჯას გაეცალა და განჯის სახანოც საქართველოს საყმომ განხდა (1749). ამ ხანებში ნახჭევანის ხანსაც გაუჭირდა და ქართველი მეფეებისაგან მაშველი ჯარი ითხოვა; ამის გამო ქართლისა და კახეთის გავლენა ნახჭევანის სახანოზეც გაზრდილა.

ფანა-ხანმა ზავი მალე დაარღვია და 1750 წელს განჯას მოადგა. მეფეებმა ჩრდილო კავკასიიდან ოსები და ჩერქეზები გადმოიყვანეს, რათა საბოლოოდ შეემუსრათ ფანა-ხანი. მეფეების სერიოზული საშხადისის მიზეზი პ. ორბელიანს ასე აქვს ახსნილი: «ჯერ პირი მოეცა ფანა-ხანს: «ჩემს ელს დაჯერდეთ და არას ქვეყანას არა უმტერო რაო». ეს პირი გაუტქნა, მერე თუ განჯას ძალით დაიჭერდა, ყახაზ-ბორჩალოსაც მოინდომებდა: ყაენი აღარსად იჯდა მას ჟამში და ამით ბევრს შფოთებს აშლიდა, მერე ქართველნი ყიზილბაშთა საომრად დიდად აღლესილ-იყვნეს»... აქ საკმაოდ მკვეთრად ხაზგასმული ის საშიშროება, რაც მოსალოდნელი იყო ფანა-ხანის გაძლიერების შემთხვევაში, მაგრამ ისტორიკოსი არ იფიწყებს იმასაც, რომ პირველი გამარჯვებით წახლისებულ ქართველთა საბრძოლო განწყობილება მაღალი იყო და რომ ქართველი პოლიტიკოსებიც ამიერიდან აღარ ფიქრობდნენ, ვინმესთვის დაეთმოთ უპირატესობა აღმოსავლეთ ამიერკავკასიაში. ასე იბადებოდა ის პირველობა, რაც ქართლ-კახეთმა XVIII ს-ის 50-იან წლებში მოიპოვა აღმოსავლეთ ამიერკავკასიაში და რომელსაც 80-იან წლებამდე წარმატებით ინარჩუნებდა.

1750 წლის თებერვალში მეფეები განჯისკენ გაემურნენ. ფანა-ხანმა განჯას ალყა მოხსნა და ყარაბაღისკენ წავიდა. ქართველი მეფეები მისკენ დაიძრნენ. მათ ფანა-ხანი დაამარცხეს, განჯის სახანოს, ფანა-ხანის წინააღმდეგ გაწეული დახმარების გამო, ხარკი გაუდიდეს (ხანმა ხარკის ანგარიშში ღათმო შამშადილო, რომელიც ქართლს შემოუერთდა) და გამარჯვებული მეფეები 16 აპრილს თბილისს დაბრუნდნენ.

ქართლისა და კახეთის სამეფოები ირანისაგან ფაქტობრივად დამოუკიდებელნი გახდნენ, ხოლო ირანის ყოფილი პროვინციების ნაწილი ქართლის მორჩილი და მოხარკე გახდა. იმ დროს, როცა ქართველი მეფეები აღმოსავლეთ ამიერკავკასიის საქმეებს აწესრიგებდნენ და გარკვეულ წარმატებებსაც აღწევდნენ, საკუთარი ქვეყნის მეტად მტიკნეული საკითხი გადაუჭრელი რჩებოდათ.

ის-ის იყო ქართველი მეფეები განჯიდან დაბრუნდნენ, რომ ქვეყა-

ნაში ლეკთა შემოჭრის ამბავი შეიტყვეს. ქართველმა პოლიტიკოსებმა იცოდნენ, რომ ლეკთა თარეშის ალაგმვა შეუძლებელი იყო ჭარბელაქნის დაპყრობის გარეშე, ამიტომ «მოინდომეს ქართველთა და კახთა ჩინებულთა კაცთა ჭარზე მისვლა, მეფემან თეიმურაზ და ძემან მისმან მეფემ ერეკლემ დაამტკიცეს რჩევა ესე...»

მეფეებმა ქართლ-კახეთისა და ყაზახ-ბორჩალოს ჯარები შემოყარეს, განჯის ხანიც დაიბარეს, შაქი-შირვანის ხანი აჯიჩალაბიც ჰპირდებოდა ქართველ მეფეებს მეგობრობას, მაგრამ ამ უკანასკნელმა მეფეებს უღალატა (რადგან მისთვის ძლიერი ქრისტიანი მეზობელი სასურველი არ იყო). 1751 წლის 11 თებერვალს ქართველებმა აჯიჩალაბთან ომი წააგეს. ლეკთა საკითხი რთული გადასაჭრელი გამოდგა.

ამასობაში საქართველოს კვლავ ახალი საშიში მტერი მოეწვინა — სარდალი აზატ-ხან ავღანი, რომელიც ავღანელთა და უზბეკთა ჯარით თავრიზს დაეუფლა და აღმოსავლეთ ამიერკავკასიის დაპყრობას შეუდგა. მან ერევნის დასაპყრობად დიდი ჯარი გაგზავნა. ერეკლე ქართველთა ლაშქრით ერევნისაკენ დაიძრა. აზატ-ხანის სარდალმა ერევნის ციხეს ალყა მოხსნა და უკან დაიხია. ერეკლეს ლაშქარი ყირხბულახთან (ერევნიდან 12 კერსზე) დაბანაკდა. აზატ-ხანი დიდი ჯარით (18-40 ათასი კაცი) მისკენ დაიძრა.

ქართველთა ლაშქრის მცირერიცხოვნობით შეშინებულ დიდებულებს ერეკლე მეორისთვის ურჩევიათ, გასცლოდნენ მრავალრიცხოვან მტერს, მაგრამ მეფეს მათთვის ასეთი პასუხი მიუცია: «იცოდეთ, მე აზატ-ხანის შეუბმელი არ დავსდგები, ამაღამ რომ გავიქცეთ, ხვალ გზაზედ მოგვეწვეიან და უნამუსოდ სიკვდილს ნამუსიანად სიკვდილი სჯობსო»... მტრის უზარმაზარი არმია ქართველთა ჯარის ირგვლივ რკალს ავიწროებდა. ერეკლე მეფემ თავის ჯარს ჩამოქვეითება უბრძანა და მტრის ძლიერი რაზმისკენ წაიყვანა, თან წინადადება მისცა, ბრძანების გარეშე თოფი არ გაესროლათ და ცხენებზე არავინ შემჯდარიყო. როცა მტერი ახლოს მოვიდა, ქართველებმა მეფის ნიშანზე მათ ტყვია დაუშინეს, შემდეგ კი ცხენებზე შესხდნენ და მტრის კაფვა დაიწყეს. სამარცხვინოდ დამარცხებული მტერი გაიქცა, ხოლო გამარჯვებულ ქართველებს დარჩათ «24 ხარბახანი, 200 ზამბულაკი თავისის ასის აქლეშით და დროშა მრავალი და ორი ათას ხუთასი კარავი...» ეს ბრძოლა მოხდა 1751 წლის ივლისში.

ირანის ტახტის მაძიებელმა აზატ-ხანმა თავს გაქცევით უშველა, ხოლო გამარჯვებულ ერეკლეს «დაუდგეს აზატ-ხანის კარავი,

დაბრძანდა მეფე ერეკლე მას შინა». ქართველ მეფეს აღმოსავლეთ ამიერკავკასიის ხანები გამარჯვებას ულოცავენ. საქართველომ შეინარჩუნა თავისი უპირატესობა აღმოსავლეთ ამიერკავკასიაში. ერეკლეს სახელი დიდებით შეიმოსა.

აზატ-ხანის დამარცხების შემდეგ ქართველ მეფეებს ისევ ლეკთა საკითხისთვის უნდა მიუხედავთ, მაგრამ გამოცდილებით იცოდნენ, რომ ეს საქმე აჯი-ჩალაბიდან უნდა დაეწყო. 1752 წლის იანვარში ერეკლე და თეიმურაზი განჯას წავიდნენ. შაქი-შირვანის ხანს აჯი-ჩალაბს ერთმორწმუნე ხანები გადაებირებინა. მეფეებმა შეიტყვეს ეს და მოლალატეები დააპატიმრეს, მაგრამ თვით ლალატის ფაქტმა ქართველთა ჯარში დისციპლინა და ბრძოლის უნარი დააქვეითა, რის გამო ქართველები დამარცხდნენ.

აჯი-ჩალაბმა განჯა აიღო, თავისი ერთგული ხანები გაათავისუფლა და ყაზახ-ბორჩალუს თათრებთანაც კავშირი დაამყარა. აჯი-ჩალაბის შვილმა ალა-ქიშმა შაქი-შირვანის, განჯა-ყარაბაღის, ერევანის და ლეკთა ჯარები შემოიკრიბა და 1752 წლის მაისში დადგა ბაიდარში, რომელიც ავაზაკთა ბრბოების სადგურად იქცა. ბაიდარიდან გამოგზავნილი რაზმები აოხრებდნენ სომხით-საბარათიანოს, ხოლო ქართლ-კახეთის სოფლებში ლეკთა ბრბოები დათარეშობდნენ.

მეფეები მოზღვავებულ მტერთან შესაბამელად მზადებას შეუდგნენ: **რევაზ** სარდალს სამშვილდეს გამაგრება ებრძანა, თბილისს მოსალლოდნელი თავდასხმისაგან მოქალაქეთა სამათასიანი რაზმი იცავდა, **ზედგენიძე** ჩერქეზეთს გაიგზავნა ჯარის დასაქირავებლად, მეფემ საკუთარი სალაროდან განმეულობა გამოიტანა და ზარაფხანას გადასცა ფულის მოსაჭრელად, რათა ამით მეტი ჯარის დაქირავების საშუალება ჰქონოდა; **ათანასე თბილელი** რუსეთს გაიგზავნა.

ერეკლე თვით მიეგება ჩრდილოეთ კავკასიიდან მომავალ ჩერქეზთა რაზმს, მას სათავეში **ჯიმშერ ერისთავი** და **გივი ამილახვარი** ჩაუყენა და თიღვის მისაშველელად გაგზავნა (თიღვს ლეკები შემოსდგომოდნენ), თვითონ ერეკლე კი კახეთს წავიდა ჯარის გამოსაყვანად. ერისთავმა და ამილახვარმა ლეკები დაამარცხეს და ჩერქეზთა რაზმით თბილისს ჩამოვიდნენ. ერეკლე მეფეც კახეთის ჯარით თბილისს მოვიდა.

1752 წლის 1 სექტემბერს თეიმურაზი და ერეკლე ქართლ-კახეთის ჯარითა და დაქირავებული რაზმებით ალა-ქიშის წინააღმდეგ დაიძრნენ. მტერმა გაცლა ამჯობინა, მაგრამ ქართველები მათ ყაზახ-შამშადილის საზღვარზე დაეწიენ და სასტიკად დაამარცხეს

(აღა-ქიში შაქს გაიქცა, განჯის ხანი — განჯას), მეფეები ყაზახ-ბორჩალუს საქმეების მოწესრიგებას შეუდგნენ.

შაქის ხანზე გამარჯვებას მნიშვნელოვანი შედეგები მოჰყვა: საქართველოს წინააღმდეგ გაერთიანებულ მაჰმადიან სახანოთა კავშირი დაიშალა, ხანები ქართველი მეფეების მიმართ მორჩილების გზას დაადგნენ, აზახ-ხანმაც ზავი ითხოვა. ხუთი წლის განუწყვეტელი ბრძოლის შედეგად ქართლ-კახეთმა უკუაგდო აზახ-ხანი, წარმატებით მოიგერია მეზობელი ხანების გაერთიანებული შემოტევა და უდავოდ ცხადყო თავისი უპირატესობა აღმოსავლეთ ამიერკავკასიაში.

ამ გამარჯვების შემდეგ ქვეყნის სამხრეთ-აღმოსავლეთ საზღვარზე კარგა ხნით მშვიდობიანობა დამყარდა (ირანში ჯერ კიდევ გრძელდებოდა ტახტისთვის ბრძოლა, ამიტომ გართულებას კვლავაც ელოდნენ), მაგრამ ქვეყნის ჩრდილო-აღმოსავლეთის საზღვარი დაცული არ იყო: ლეკთა საკითხი, იმ დროის ურთულესი საკითხი, კვლავ გადაუჭრელი რჩებოდა.

კახეთის მეზობლად მცხოვრები დაღესტნის მთიელი ტომები თავიანთი ყაჩაღური თავდასხმებით ქვეყანას განადგურებას უქადდნენ. ლეკი აბრაგების რაზმები ქურდულად იჭრებოდნენ სოფლებში, იტაცებდნენ ადამიანებს, საქონელს, ნივთებს და კვლავ მთებს აფარებდნენ თავს. უცხოელთა ბატონობის შედეგად გაძვალტყავებული და ქანცგამოლეული მშრომელი მოსახლეობისთვის, რომელსაც ფეოდალური ექსპლოატაციის მიძიმე უღელი ედგა კისერზე, ეს დამღუპველი იყო.

მთიელ ყაჩაღთა თარეშის შედეგად მართო ინტენსიური მეურნეობა კი არ ირღვეოდა, ქართველობას გადაშენება ელოდა. ავაზაკებს ამ მხრივ ხელს უწყობდა სამხედრო-ფეოდალური თურქეთი, რომელიც მონათა ბაზარს წარმოადგენდა. ავაზაკები თურქეთის მონათა ბაზრებს ორი გზით უკავშირდებოდნენ: ჩრდილო-კავკასიიდან — ყირიმის, ხოლო სამხრეთით — ახალციხის საფაშოს გზით. ყირიმის სახანო და ახალციხის საფაშო, თურქეთის აგრესიის ბაზები, წარმოადგენდნენ მონათა ბაზრებსაც და ძირითად კომუნიკაციებსაც შიდა თურქეთის მონათა ბაზრებისაკენ. სანამ თურქეთი ზემოხსენებულ «სავაჭრო» კომუნიკაციებს ინარჩუნებდა და მონათა ბაზრად რჩებოდა, ტყვეების მტაცებლობა, ბუნებრივია, ძნელი ასალაგმავი იყო (მხედველობაში გვაქვს ის ფაქტი, რომ ლეკებისთვის ტყვე ძირითადად გაცვლა-გამოცვლის საგანი იყო).

მართალია, სახელდახელოდ შეყრილი ქართული ფეოდალური ლაშქარი ამარცხებდა ავაზაკებს, მაგრამ ყაჩაღთა თარეშის საბოლოოდ ალაგმვა ვერ ხერხდებოდა. ავაზაკთა რაზმები ღრმა რეიდებს აწყობდნენ ქვეყანაში, სერავდნენ მას ჩრდილო-აღმოსავლეთი საზღვრიდან სამხრეთ-დასავლეთ საზღვრამდე. წყაროები და თანამედროვენი (პ. ორბელიანი, ო. თუმანოვი) მოწმობენ, რომ XVIII ს. 50-იან წლებში ქვეყანას არც ერთი მშვიდობიანი წელი არ ჰქონია.

ქვეყნის საგარეო მდგომარეობის გართულების პირობებში მათი თარეში ჩვეულებრივ ძლიერდებოდა. უცხოელთა ხანგრძლივი ბატონობის შედეგად ეკონომიკურად დასუსტებულ ქვეყანას, რომელსაც მუდმივი ჯარისა და კორდონების შექმნის შესაძლებლობა არ ჰქონდა, საკითხის მოგვარება არ შეეძლო. გარდა წვრილი ყაჩაღური თარეშებისა, ლეკებმა მე-18 ს-ის 50-იან წლებში მოაწყვეს მსხვილი ლაშქრობებიც, რომლებიც, — აკად. ნ. ბერძენიშვილის გამოთქმა რომ ვიხმართ, — «ლექიანობის» («ჩვეულებრივი») ხასიათისგან განსხვავდებიან.

1754 წელს ხუნძახის ბატონი **ნურსალ-ბეგი** ლეკთა დიდი ჯარით შილდის თავს მოვიდა, თან «მუქარა მოეთხოვა, ქართლსა და კახეთს დავიჭერო». მეფეებმა მოსახლეობა ციხესიმაგრეებში დახიზნეს. ერეკლემ კახეთის ჯარი შემოიკრიბა და თელავის ციხეში დადგა. ნურსალ-ბეგი კახეთში შეიჭრა, «გამოიარა ქუნძახის ბატონმა გაღმა-მხარზე, დაწვა ზოგიერთი ალაგები, გამოვიდა ალაზანს, მოვიდა, დაწვა რიუს-პირი, აიყარა, ავიდა, დაწვა ახმეტა, გაიარა, ავიდა გაგნაკორას. ქართველი ბატონი ჯერ არ მიბძანებულყო და მართო კახეთის ჯარით კახი ბატონი ვერ შეება». მტერმა გადალახა არაგვი, «შემოუშვა ჯარი არაგვის ერისთვის მამულში, დაწვეს, აიკლეს, ააოხრეს, ანანურს აქეთ აღარსად-რა გაუშვეს-რა წაუხდენელი: მივიდნენ ღუშეთს, დაწვეს სასახლე ერისთვისა, შებილწეს მონასტერი, ჩამოხდნენ იქ დიდი ნაშორით... აიყარა ხუნძახის ბატონი ღუშეთიდან თვესა აგვისტოსა ი(10), გარდმოვიდა, შემოაყენა ჯარი ციხესა მჭადიჯვრისასა»... ქართული წყაროები ნურსალ-ბეგის ჯარის რიცხვს არ ასახელებენ. მიუთითებენ მხოლოდ, რომ «ხუნძახის ბატონი კაის დიდებით წამოსულიყო, რაც ლეკობას გაქწყობოდა».

ყიზლარის მცხოვრები ქართველი (?) თამაზოვი, რომელიც გარემოცვის დროს მჭადიჯვრის ციხეში ყოფილა, იუწყებოდა, რომ ლეკებს 6 ათასი კაცი ჰყავდათ და ციხე 8 დღეს ჰქონდათ გარემოცული; მათ სცადეს ციხის კედლების აფეთქება, რათა ციხეში

შეჭრილიყვნენ, ორ ადგილას საამისო ცდა კიდევ ჩაატარეს, მაგრამ მეციხოვნეებმა რამდენჯერმე გამოხდომა მოაწყვეს და 200-მდე კაცი მოუკლეს. ამასობაში ერეკლე და თეიმურაზი 5 ათასი ჯარით მოეშველნენ ციხესო.

კაპიტან ოთარ თუმანოვის ცნობით, ხუნძახის ბატონი, რომელსაც «სამი ათასამდე ლეკნი ჰყვანდა», 12 აგვისტოს დუშეთსა და ბაზალეთს მიხდომია, შემდეგ მჭადიჯვრის ციხეს შემოდგომია; 16 აგვისტოს ერეკლე კახეთიდან 2.000 კაცით მოსულა და თეიმურაზ მეფესთან ერთად 19 აგვისტოს შეებმია ხუნძახელებს. 460-მდე კაცი მოუკლავთ ლეკებისა. პ. ორბელიანის ცნობით, ერეკლემ ჯარჯით დატვირთული ურმები გაუშვა წინ, ამ საფარით მტერს მიუახლოვდა და სასტიკად დაამარცხა. რუსული წყაროების ჩვენებით, ლეკებმა ბრძოლაში 500-ზე მეტი კაცი დაკარგეს, ხოლო ქართველების დანაკარგი უმნიშვნელო ყოფილა. მოტანილი ცნობები ძირითადად ემთხვევა და აესებს ერთმანეთს.

დამარცხებულ ნურსალ-ბეგს გზადაგზა კახელებიც დაესხნენ თავს და სარდალი შერცხვენილი დააბრუნეს დაღესტანს. ამ დიდ გამარჯვებას ლეკთა თარეში არ აულამავს. «გარნა არა დასცხრნენ ლეკნი კუალად ქურდულად რბევად ქართლისა და კახეთისაო», — წერს ო. ხერხეულიძე. ოთარ თუმანოვიც ამასვე გვაუწყებს.

1755 წელს ნურსალ-ბეგი კვლავ დიდი ჯარით მოადგა საქართველოს, ყვარლის მთაზე დადგა და ამიერკავკასიის ხანებსა და ჭარელებს დახმარება სთხოვა. აჯი-ჩალაბის შვილი და კაკის სულთანის თავიანთი ჯარებით მოვიდნენ, ჭარელებიც იყვნენ, განჯის ხანმაც ჯარი გამოუგზავნა და ეს უზარმაზარი ჯარი ყვარლის ციხისკენ დაიძრა. ო. ხერხეულიძე გვაუწყებს, რომ ყვარლის ციხესთან მტერმა 20 ათასი კაცი მოიყვანაო. ო. თუმანოვის ცნობით კი, ყვარლის ციხეს ლეკები 18 ათასი კაცით შემოდგომიან 30 აგვისტოს.

სანამ ნურსალ-ბეგს მოკავშირეები შეუერთდებოდნენ, მეფეებს სამზადისი ჩაუტარებიათ. მოსახლეობა ციხეებში დაუხიზნავთ ოთხი თვის მარაგით. ერეკლეს კახეთის ჯარი თელავს მიუყვანია. თეიმურაზი კი, როგორც წყაროები მოწმობს, ზემო ქართლში წასულა, იქ «შემოიყარა ჯარი ქართველთა, რომ იარაღის ამღები აღარავინ დააგდო შინა»; მივიდა ახალგორს, სადაც ქსნის ერისთავი და ბართაშვილი შეუერთდნენ, და წავიდა ანანურისკენ, სადაც ერეკლეს ცნობას უნდა დალოდებოდა.

მეფეები ჩერქეზებისგან დამხმარე ჯარს ელოდნენ, მაგრამ ჯარი

ვერ მიიღეს, ამიტომ მრავალრიცხოვან მტერთან პირისპირ შეებმა მიზანშეუწონლად ჩათვალეს. ამავე დროს ლეკებმა ყვარლის ციხეს ისეთი «მაღალი საფრები შეუკრეს გარედან, რომ შიგ ციხეში თოფს ჩაისროდნენ». მეციხოვნე ჯარს უჭირდა, ამიტომ აუცილებელი იყო მათი სურსათითა და საჭურველით მომარაგება და გამხნელება, რომ წინააღმდეგობა გაეგრძელებინათ, რადგან ყვარლის ციხის დაკარგვით ხომ ქვეყანას «გაღმა-მხარი» ეკარგებოდა, რაც მთელ კახეთს საფრთხეს უქმნიდა.

ერეკლე მეფემ წინადადებით მიმართა ჯარს და გულოვნობისთვის «სამუქეთო» წყალობასაც დაჰპირდა. გამოვიდნენ ვაჟკაცები და მეფის დავლება ბრწყინვალედ შეასრულეს — მაშველი ჯარი ალყაშემორტყმულ ციხეში შევიდა. გარდა ამისა, მეფემ ქიზიყში მარჯვე ცხენოსნები შეარჩია და ჭარს შეუსია. ამის გამო ნურსალ-ბეგს ჭარელები ჩამოსცილდნენ. ქართველთა შიშით კაკის სულთანიც მათ გაჰყვა. მალე თვით ლეკებს შორის ჩამოვარდა უთანხმოება და ყვარლის ალყაც მოიშალა. ნურსალ-ბეგმა ომი წააგო და ისევ ძველ ნაცად გზას დაადგა — სოფლებს საძარცვავად ავაზაკთა რაზმები შეუსია.

ლეკთა თარეშები მომდევნო წლებშიც ინტენსიური ჩანს. მართალია, ლეკებს «საქართველოს ერთი დაკვრით გაოზრება» არ შეეძლოთ, მაგრამ «ლეკიანობა მისი ჩვეულებრივი სახით მართლაც რომ მოთხრას უქადდა ქვეყანას».

აქ მოტანილი ცნობები ნათლად მეტყველებს, თუ როგორი დაძაბული ვითარება იყო საქართველოში XVIII ს-ის 50-იან წლებში, რამდენი მძიმე ბრძოლის გადატანა მოუხდა ქართველ ხალხს. ცხადია, უცხო მოძალადეთა წინააღმდეგ ბრძოლა ქვეყნის მთელ ძალებს ნთქავდა და შეუძლებელს ხდიდა საშინაო პოლიტიკის დარგში დიდი ღონისძიებების გატარებას ქვეყნის ეკონომიკური და კულტურული აღორძინების ხაზით. ძალაუნებურად საშინაო პრობლემები უკანა პლანზე დგებოდა. მიუხედავად ამისა, კულტურული საქმიანობა ქვეყანაში ამ ძნელ პირობებშიც არ წყდებოდა. ამის უტყუარი საბუთია 1756 წელს **თბილისის სემინარიის დაარსება**.

ქართველმა სახელმწიფო მოღვაწეებმა კარგად იცოდნენ, რომ ქვეყნის «აღდგომისა და გამოხსნისთვის» საჭირო იყო მისი გაერთიანება, ცენტრალური ხელისუფლების გაძლიერება და ეკონომიური ხასიათის ფართო ღონისძიებანი. მაგრამ საგარეო ფაქტორი პირუკუ მოქმედებდა: ჯერ ერთი, წარმოების განვითარებისა და

ქვეყნის ბუნებრივი სიმდიდრის ასათვისებლად XVIII ს-ის 50-იან წლებში არც კადრები იყო, არც მატერიალური რესურსები და არც ხელსაყრელი საგარეო პირობები (60-80-იანი წლების ამბები მოწმობს, თუ რა სიძნელეს ქმნიდა საგარეო პირობები ქვეყნის ეკონომიური აღორძინების გზაზე).

მეორე, ცენტრალური ხელისუფლების წინააღმდეგ მებრძოლი ძალების დასაყრდენს უცხო ქვეყნები წარმოადგენდა (ამაზე მეტყველებს მთელი გვიან-ფეოდალური ხანის საქართველოს ისტორია).

მესამე, საქართველოს გაერთიანება, სოციალ-ეკონომიკურ ფაქტორებს თავი რომ დაჟანებოთ, საგარეო პირობების მიზეზითაც შეუძლებელი იყო: აღმოსავლეთი საქართველო ირანის გაკლენის სფეროს ეკუთვნოდა, დასავლეთი საქართველო კი თურქეთის სავასალო ქვეყანა იყო.

დასასრულ, არც ის უნდა დაგვიწყვოთ, რომ საქართველოს გაერთიანების შემთხვევაშიც კი მისი მოსახლეობა, 1770 წლის მონაცემებით, $\frac{1}{2}$ მილიონზე ნაკლები იყო, მაშინ როცა ამავე პერიოდში მართო თურქეთი ახერხებდა $\frac{1}{2}$ მილიონიანი არმიის გამოყვანას. ლეკები ხომ თურქეთისთვის დიდ რეზერვს შეადგენდნენ. გარდა ამისა, შინაპოლიტიკური ბრძოლის მიუხედავად, ირანსაც დიდი რეზერვები გააჩნდა. ამიტომ საქართველოს ძლიერი მოკავშირე და მფარველი ესაჭიროებოდა.

***

XVIII ს-ის 50-60-იან წლებში რუსეთი მსოფლიო მასშტაბის ერთ-ერთი მძლავრი სახელმწიფო იყო. პეტრე I დროს გატარებულმა რეფორმებმა და ბალტიის ზღვით ევროპასთან დაკავშირებამ ისეთი ბიძგი მისცა რუსეთის შემდგომ დაწინაურებას, რომ აღნიშნულ პერიოდში მანუფაქტურული წარმოება საკმაოდ წინ წავიდა. განსაკუთრებით საყურადღებოა რუსეთის წარმატებანი მეტალურგიის დარგში (რკინისა და თუჯის წარმოება), რომელზედაც დიდად იყო დამოკიდებული ქვეყნის სამხედრო პოტენციალი. რუსეთის საგარეო ვაჭრობის მოცულობაც საკმაოდ დიდი იყო. რუსეთს ჰყავდა კარგად შეიარაღებული რეგულარული არმია, რომელიც შიშის ზარს ჰგვრიდა ევროპის დიდ სახელმწიფოებს, რაც ნათლად გამოჩნდა შვიდწლიან ომში.

XVII ს-ის II ნახევარში, რუსეთთან უკრაინის შეერთების შემდეგ, რუსეთის სახელმწიფო საზღვარი შავი ზღვის სანაპიროებს მიუახ-

ლოვდა, მაგრამ რუსეთი შავ ზღვას მოწყვეტილი იყო, რადგან უშუალოდ შავი და აზოვის ზღვების სანაპირო ზოლი თურქეთსა და მის სავსალო ყირიმის სახანოს ეჭირა, რომლებიც რუსეთს შავ ზღვაზე გასასვლელს არ აძლევდნენ. გარდა ამისა, რუსეთის სამხრეთი საზღვარი ღია ველზე გადიოდა, ბუნებრივი პირობებით დაუცველი იყო, ამიტომ რუსეთსა და უკრაინაზე თათართა ყაჩაღური თავდასხმები არ წყდებოდა. რუსეთის უზარმაზარ სახელმწიფოს არ შეეძლო თავისი მდინარეების შესართავებსა და ზღვაზე გასასვლელს მოწყვეტილი დარჩენილიყო, დაეჭოვებინა იგი მომთაბარე თათართა ხელში.

შავ ზღვაზე გასვლის პრობლემა XVIII ს. II ნახევრის რუსეთის საგარეო პოლიტიკის უმთავრეს პრობლემად რჩებოდა. რა თქმა უნდა, შავი ზღვის პრობლემის დღის წესრიგში დასმა ნაკარნახევი იყო არა მარტო ქვეყნის თავდაცვისუნარიანობის განმტკიცებისა და ნორმალური ეკონომიკური განვითარების ამოცანებით, არამედ, აგრეთვე, გაბატონებული კლასის მისწრაფებითაც — ხელში ჩაეგდო ახალი მიწები.

არანაკლებ მნიშვნელოვანი იყო რუსეთისთვის კასპიის ზღვის პრობლემა. მართალია, XVI ს-ის II ნახევარში რუსეთმა შეძლო კასპიის ზღვის ჩრდილო-დასავლეთ სანაპიროზე დამკვიდრება, რაც რუსეთს ირანთან და ინდოეთთან ურთიერთობისთვის გზას უხსნიდა, მაგრამ ირანში მიმდინარე გაუთავებელი შინა ფეოდალური ომები საგრძნობლად აფერხებდა რუსეთის ვაჭრობას როგორც ირანთან და კავკასიის ქვეყნებთან, ისე ინდოეთთან; ამიტომ რუსეთი მიისწრაფოდა კასპიის ზღვის დასავლეთ და სამხრეთ სანაპიროებზე დასამკვიდრებლად.

კასპიისა და შავი ზღვის სანაპიროებზე დაკვიდრებისთვის რუსეთს კავკასიაში სტრატეგიული პლაცდარმი და ერთგული მოკავშირე ესაჭიროებოდა, ასეთს კი იგი ქრისტიანულ საქართველოში ხედავდა. ამიტომ იყო, რომ XVI ს-დან მოყოლებული, თვით რუსეთი არაერთგზის გამოსულა ქართულ სამეფოებთან კავშირის დამყარების ინიციატორად.

ქართველი სახელმწიფო მოღვაწეებისთვის კარგად იყო ცნობილი, რომ XVIII ს-ის II ნახევარში მძლავრ და იმ დროის კვალობაზე კულტურულად დაწინაურებულ რუსეთს კავკასიაში თავისი პოლიტიკური ინტერესები გააჩნდა, ამიტომ მათ ორიენტაცია კვლავ რუსეთზე აიღეს. კახი ბაგრატიონებისთვის (ერეკლე, თეიმურაზი) ისიც კარგად იყო ცნობილი, რომ ქართველ პოლიტიკოსთა რუსულ ორი-

ენტაციას (XVI ს-დან დაწყებული) არაერთგზის მოჰყოლია მძიმე შედეგები (ალექსანდრე კახთა მეფის ტრაგედიას რომ თავი დაუანებოთ, თეიმურაზ II ქართლის ტახტზე ხომ ვახტანგ VI-ის რუსული ორიენტაციის მარცხის წყალობით აღმოჩნდა). მაგრამ მტრული ძალებით გარშემორტყმულ ქვეყანას ხსნის სხვა გზა არ ჰქონდა, როგორი სახიფათოც უნდა ყოფილიყო იგი. ამიტომ, როგორც კი ნადირ-შაჰის მოკვლის შემდეგ საქართველოდან ირანელები განდევნეს და მეზობლები დააწყნარეს, ერეკლე II-მ და თეიმურაზ II-მ 1752 წელს საგანგებო ელჩობა გაგზავნეს რუსეთს ათანასე თბილელისა და სიმონ მაყაშვილის მეთაურობით.

სიმონ მაყაშვილის მოხსენებით ბარათში ქართველ მეფეთა თხოვნა ასეა ჩამოყალიბებული: 1. ქართველი მეფეები რუსეთისაგან ითხოვენ დამხმარე ჯარს, რათა ისარგებლონ შექმნილი ვითარებით და სპარსეთის ქალაქები დაიჭირონ; 2. მეფეები ითხოვენ ფულს საკუთარი ჯარის შესანახად, ან — საჭირო შემთხვევაში ჯარის დასაქირავებლად; 3. ქართველი მეფეები რუსეთის მთავრობას სთხოვენ, გააფრთხილოს ლეკები, არ დაესხნენ თავს საქართველოს.

როგორც ვხედავთ, ქართველ მეფეებს გადაწყვეტილი ჰქონიათ ესარგებლათ ირანში შექმნილი ვითარებით და რუსეთის დახმარებით «გამოეხსნათ» და «აღედგინათ» საქართველო. მაგრამ მაშინ რუსეთის მთავრობის ყურადღების ცენტრში დასავლეთის პრობლემა იდგა. ცენტრალურ ევროპაში გაძლიერებული პრუსიის მეფე ფრიდრიხ II ფართო მტაცებლური გეგმით გამოდიოდა. რუსეთის დასავლეთ საზღვარზე საშიში ვითარება იქმნებოდა. რუსეთის კანცლერი ა. პ. ბესტუჟევი-როუმინი პრუსიაში რუსეთისთვის ყველაზე საშიშ ძალას ხედავდა და მტკიცედ ჰქონდა გადაწყვეტილი, ფრთები შეეკვეცა პრუსიის მტაცებლური გეგმებისთვის. ასეთ ვითარებაში ქართველი მეფეების თხოვნას ვერ გამოეხმაურნენ, რადგან კავკასიაში წარმატებისთვის სპარსეთის სისუსტე საკმარისი არ იყო, რუსეთის გამოსვლას (როგორც გამოცდილებამ ეს ცხადყო) თურქეთი გულგრილად ვერ შეხვდებოდა, ხოლო თურქეთთან დაპირისპირების დრო, რუსეთის მთავრობის აზრით, ჯერ არ დამდგარიყო.

ელჩობა უშედეგოდ დამთავრდა. ქართველ მეფეებს მცირე საჩუქრები გამოუგზავნეს და მომავალში დახმარებით დააიმედეს. მართალია, ქართველ მეფეებს თხოვნაზე უარს უთვლიდნენ, მაგრამ ეს როდი ნიშნავდა, რომ რუსეთის ინტერესი საქართველოსადმი შენელებული იყო. რუსეთს საქართველოს დაკარგვა და თურქეთის გა-

ძლიერება აშინებდა, მაგრამ დასავლეთის ამბები წინა პლანზე წამოიწია და ამიტომ საქართველოსთვის დროებით არ ეცალა.

***

ელჩობის საქართველოდან გამგზავრების ზუსტი თარიღის დადგენა პირდაპირი დოკუმენტებით არ ხერხდება, მაგრამ ჩვენს ხელთ არსებული მასალებით, 1760 წლის აპრილის შუა რიცხვებში უნდა მომხდარიყო. საქართველოდან თეიმურაზ მეფეს გაჰყოლია 72 კაცი, ხოლო მეფეთურთ ელჩობა 73 კაცს ითვლიდა: მეფე, თავადი — 13, აზნაური — 10, სასულიერო პირი — 7, თბილისელი ქეთხუდა — 3, მსახური — 39.

1760 წლის 28 აპრილს თეიმურაზ II ყიზლარის კომენდანტს გენერალ ფრაუნდორფს სწერდა: «ყოვლად მოწყალის ჯელმწიფის თაყვანის საცემლად მოვალთ. დღეს რომ აპრილის ოცდარვა არის, აქ ყაზახის ყარაულებთან გაიხელით. ხვალ ორუზბაღას გაიხლებით. თქვენი ხლება დიად გვეშურება. ამას მოველით თქვენის ბრწყინვალის თავისაგან, რომ თქვენი შეყრა არ დაგვიგვიანოთ, ამის ამბავი მალე გვაცნობოთ». ყიზლარის კომენდანტი საგონებელში ჩავარდა. გვირგვინოსანი სტუმარი კარს მოადგა, მთავრობა და ასტრახანის გუბერნატორი კი არაფერს აცნობებდნენ, თუ როგორ მოქცეულიყო.

1760 წლის 16 ივნისს კანცლერ მ. ვორონცოვს თეიმურაზის რუსეთში მიღების თაობაზე მისი უმაღლესობის კარის კონფერენციისთვის მოსახსენებლად შეუდგენია რელაცია, რომლითაც იგი ხარჯების გამო ზედმეტად მიიჩნევდა ქართველი მეფის მიღებას. როგორც რუსეთის საგარეო საქმეთა კოლეგიის ბრძანებიდან ჩანს, თეიმურაზის გამოჩენას თერგის ხაზზე რუსეთის მთავრობა გულგრილად შეხვდა. მ. ვორონცოვის მოხსენება, ერთი შეხედვით, ისეთ შთაბეჭდილებას ტოვებს, თითქოს საქმე ხარჯებს ეხებოდა, მაგრამ, სინამდვილეში, ხარჯები მთავარი როლი იყო. რუსეთის მთავრობის პოზიცია საერთაშორისო ვითარებამ განსაზღვრა.

ქართლ-კახეთის ელჩობა რუსეთის სახელმწიფო საზღვარზე რუსეთისთვის არასასურველ ვითარებაში გამოჩნდა. როგორც ცნობილია, რუსეთი 1756 წლიდან შვიდწლიან ომში იყო ჩაბმული. მართალია, რუსეთის ჯარებმა 1757-1759 წლებში რამდენიმე ბრწყინვალე ბრძოლა გადაიხადეს, მაგრამ რუსეთის მოკავშირეების (ავსტრიისა და საფრანგეთის) უღიმღამო მოქმედების, მოკავშირეთა შორის ინტერესთა წინააღმდეგობისა (ავსტრიას ემინოდა რუსეთის მეტის-

მეტი გაძლიერებისა) და ინგლისის სუბსიდიების წყალობით, ფრიდრიხ II კვლავ ახერხებდა, გაეგრძელებინა აქტიური წინააღმდეგობა.

გარდა ამისა, ძლიერი მოწინააღმდეგის — რუსეთის ჩამოშორების მიზნით ფრიდრიხ II-მ, ერთი მხრივ, სეპარატიული ზავი შესთავაზა რუსეთს, ხოლო მეორე მხრივ, თავისი ემისრები გაგზავნა თურქეთს, რათა თურქები აემხედრებინა რუსეთის წინააღმდეგ.

ელისაბედ პეტრეს ასულის მთავრობამ, რაკი მტკიცედ ჰქონდა გადაწყვეტილი, საბოლოოდ შეემუსრა მტაცებელი პრუსია, უარყო ფრიდრიხ II წინადადება სეპარატიული ზავის დადების თაობაზე ისე, რომ მსჯელობის საგნადაც კი არ გაუხდია. ხოლო თურქეთში პრუსიის ემისრების საქმიანობის ჩაშლის მიზნით იგი ყოველ ღონეს ხმარობდა ეჩვენებინა თურქეთის მთავრობისთვის, რომ რუსეთი თურქეთთან დადებულ ხელშეკრულებას მტკიცედ იცავდა. თავისთავად ცხადია, პრუსიის წინააღმდეგ აქტიური მოქმედების გაგრძელება სამხრეთ საზღვარზე — თურქეთთან (სპარსეთში მამინ არეულობა გრძელდებოდა) მშვიდობის შენარჩუნების გარეშე შეუძლებელი იქნებოდა. მით უმეტეს, რომ ყირიმელი თათრების პოლიტიკა ჩრდილოეთ კავკასიაში და მათი მტრული დამოკიდებულება კაზაკებთან რუსეთ-თურქეთის კონფლიქტისთვის ისედაც საკმაოდ საფუძველს ქმნიდა.

რუსეთის მთავრობა განსაკუთრებით ადევნებდა თვალყურს პრუსიის ემისრების საქმიანობას თურქეთში. 1759 წლის 24 მარტს რუსეთის რეზიდენტი ა. ობრესკოვი კონსტანტინოპოლიდან იუწყებოდა პრუსიის მეფის ემისრების გამოჩენას თურქეთში და ყირიმის ხანის განზრახვას, ჩარეულიყო ყაბარდო-ჩერქეზეთის საქმეებში, რაც ართულებდა რუსეთ-თურქეთის ურთიერთობას.

1759 წლის 4 აპრილს ა. ობრესკოვი აცნობებდა რუსეთის მთავრობას, რომ პრუსიის მეფეს თურქეთთან ურთიერთობის მოგვარებაში ეხმარება ინგლისის ელჩი, მაგრამ თურქეთს არ სურს პრუსიასთან კავშირი. 1759 წლის 1 მაისს ობრესკოვი ისევ პრუსიის მეფის აგენტების თურქეთში საქმიანობას იუწყებოდა. 1759 წლის 2 ივნისს ობრესკოვი მოახსენებდა რუსეთის მთავრობას, რომ ყირიმის ხანი სულთანს სთხოვს ყუბანში შეჭრის ნებართვას, მაგრამ თურქეთის მთავრობას განზრახული აქვს რუსეთთან მეგობრობა შეინარჩუნოსო. 1759 წლის 2 სექტემბრის მოხსენებით ობრესკოვი კვლავ იტყობინება, რომ პრუსიის ემისრები თურქეთის მიმხრობას ცდილობენო. ხოლო 1759 წლის 1 ოქტომბერს იგი აუწყებდა მთავრობას: მოკავშირეთა (იგულისხმე-

ბიან რუსეთის მოკავშირეები შვიდწლიან ომში) მინისტრების თხოვნის მიუხედავად, პორტა არ ფიქრობს პრუსიის მეფის ემისრების გაძევებასო. 1759 წლის 4 დეკემბერს ობრესკოვი იუწყებოდა: ინგლისის ელჩი ურჩევს თურქებს, დადონ სამოკავშირეო ხელშეკრულება პრუსიასთან, თურქები უპასუხებენ — თანახმა ვართ, მაგრამ არ არის «გარანტი»; არც ერთი ქვეყანა, გარდა ინგლისისა, ამის მომხრე არააო. ობრესკოვს არ სჯეროდა, რომ თურქეთი ომს წამოიწყებდა, მაგრამ ესმოდა, რომ ზაპოროჟიელ კაზაკებთან ყირიმელი თათრების უთანხმოება (რაც ამ პერიოდში გამწვავებული იყო) და საზღვრისპირა სიმაგრეებზე დავა არასასურველ ვითარებას ქმნიდა.

რუსეთის მთავრობა პრუსიის ემისრების საქმიანობას თურქეთში დიდ მნიშვნელობას აძლევდა და ჯერ კიდევ 1759 წლის 23 იანვრის რესკრიპტით ა. ობრესკოვს საგანგებო ზომების მიღებას ავალებდა. 1759 წლის 28 სექტემბრის რესკრიპტით რუსეთის მთავრობა ობრესკოვს უბრძანებდა: წინადადება მიეცა თურქეთისთვის, გაეწვიებოდა ურთიერთობა პრუსიის მეფესთან. რუსეთის მთავრობა არიგებს თავის ელჩს, ზუსტად გაიგოს თურქეთის განზრახვა, რადგან მას ამჯერად მშვიდობა სჭირდება, და ეცადოს გულისყურით მოეპყრას ყოველ უმნიშვნელო წვრილმანსაც კი, რასაც შეუძლია თურქეთთან ურთიერთობის გაუარესება.

არანაკლებ საინტერესოა 1760 წლის 8 ივნისის რესკრიპტი ობრესკოვისადმი, სადაც ნათქვამია: ყირიმის ხანი ცდილობს წაგვანხუბოს თურქეთთან; თათრების საქციელი იძულებულს გვხდის გავგზავნოთ იქ დამატებითი ჯარები, ჩვენი საზღვრები გააძლიეროთ. თურქეთის მთავრობა რომ არ დააეჭვოს ჩვენი ჯარების მოძრაობამ, საჭიროა სულთანმა წინასწარ იცოდეს ჩვენი ნამდვილი განზრახვა: უნდა ეცნობოს თურქეთის მთავრობას, რომ, როგორც კი ხანი ყირიმში დაბრუნდება, ჩვენი ჯარები საზღვრიდან უკანვე დაბრუნდებიანო.

ზემოთ მოტანილი მასალების შუქზე უნდა იქნეს გაგებული აღნიშნულ პერიოდში (1759-1760 წლებში) რუსეთის პოზიცია საქართველოს საკითხისადმი და რუსეთ-თურქეთის ურთიერთობა. თეიმურაზ II რუსეთის საზღვარზე გამოჩენა რომ არ ესიაძონათ, ეს შემთხვევითი როდი იყო: რუსეთს, პრუსიის მეფის გეგმები რომ ჩაეშალა, ადრევე ჰქონდა მიცემული «ვექსილი» თურქეთის მთავრობისთვის, რომ იგი საქართველოს საქმეებში არ ერეოდა და არც ჩაერეოდა.

ამ ამბების შემდეგ მიიღეს ცნობა — იმერეთის კათალიკოსი ბესარიონი და ქართლის მეფე თეიმურაზ II მოდიანო რუსეთს — და რა გასაკვირია, თუ არ ესიამოვნებოდათ. მართალია, იმერეთის კათალიკოსის რუსეთში გამგზავრების შესახებ ხმები არ გამართლდა, მაგრამ ქართლის მეფის რუსეთის საზღვარზე გამოჩენაც ნაკლებ საშიში როდი იყო, რაკი წინასწარ მისცეს «ვექსილი» თურქებს საქართველოს საქმეებში ჩაურევლობის თაობაზე. ცხადია, კანცლერ ვორონცოვსა და მისი უდიდებულესობის კარის კონფერენციას (საბჭოს) 1760 წლის ივნისში სხვა არაფერი რჩებოდათ, თუ არ ის, რომ წინადადება მიეცათ საგარეო საქმეთა კოლეგიისთვის, რათა ამ უკანასკნელს ებრძანებინა ყიზლარის კომენდანტისთვის: თეიმურაზ მეფე იმ შემთხვევაში გაეტარებინათ, თუ იგი საცხოვრებლად მოდიოდა რუსეთში და თანაც თავისი ხარჯით შეინახავდა თავს; ასევე უნდა მოქცეოდნენ სხვებსაც, ვინც საქართველოდან წამოვიდოდა.

ვიდრე პეტერბურგიდან 1760 წლის 30 ივნისის ბრძანებას (რომლითაც თეიმურაზ II-ს რუსეთში მხოლოდ საცხოვრებლად წასვლის ნებას რთავდნენ — თავისი ხარჯით) ყიზლარში მიიღებდნენ, თეიმურაზ II დიდი ხნით ადრე (1760 წლის 2 ივნისს) ამალითურთ უკვე ჩავიდა იქ. იგი ყიზლარამდე მიაცილეს კომენდანტის ბრძანებით მის შესახვედრად გაგზავნილმა პოლკ. დე ბოგსბერხმა, ტიტულარულმა მრჩეველმა აშხარუმოვმა და თურგის კაზაკთა ატამანებმა კაზაკებიტურთ. მეფემ თვეზე მეტს დაყო კარანტინში (1760 წლის 29 აპრილიდან 30 მაისამდე). კარანტინის საბაბით საზღვარზე მეტი დაკავება წინასწარი განცხადების გამო აღარ შეიძლებოდა.

რაკი მთავრობისგან პასუხი არ ჰქონდა მიღებული და არც ასტრახანის გუბერნატორისგან ელოდა მზარდაჭერას, ყიზლარის კომენდანტმა ვერ გაბედა, სამხედრო წესდების შესაბამისად სალუტი მიეცა მეფისთვის. იგი მეფეს დოლის ცემით მიესალმა, ბინა მისცა, მცველად ასეული გამოუყო; მეფის მომსახურებაზე ხელმძღვანელობისთვის სომეხთა ესკადრონის პოდპოლკოვნიკი პეტრე კასპაროვი მიამაგრა, დღიური ულუფა 30 მანეთით განსაზღვრა, ხოლო 11 ივნისიდან მთელს ამაღლას თვიურ საზრდოდ 420 მანეთი დაუნიშნა.

აუწყებდა რა თეიმურაზის ყიზლარში მიღების ამბავს, ყიზლარის კომენდანტი 1760 წლის 19 ივნისის მოხსენებით რუსეთის საგარეო საქმეთა კოლეგიას აცნობებდა: თეიმურაზის მოსვლის მიზეზი ისაა, რომ მას რაღაც სათხოვარი აქვს იმპერატორთან, მაგრამ კონკრეტულად რა, არ ამბობსო; დასასრულ, კომენდანტი ითხოვდა, გვაც-

ნობეთ გამოუშვათ თუ არა მეფე, რამდენი კაცი, სახარჯოდ რამდენი მიეცეთ, წამოსვლის შემთხვევაში სალუტი საჭიროა თუ არაო.

ეს მოხსენება პეტერბურგში 1760 წლის 29 ივლისს მიუღიათ. მინაწერები მოწმობს, თუ როგორი რეაგირება მოუხდენია მას. პირველ მინაწერში აღნიშნულია, რომ კონფერენციის რესკრიპტის საფუძველზე ბრძანება 30 ივნისს გაიგზავნა; მეორე მინაწერში, რომელიც ფანქრითაა შესრულებული, შიშიც კია გამოთქმული: თეიმურაზისთვის ახლანდელ ვითარებაში დოლის ცემით მისაღმება და ისიც ზედ საზღვარზე, ზედმეტი იყო.

თეიმურაზ მეფეს უგრძობნია, რომ რუსეთში მას გულლიად ვერ ხვდებოდნენ, მოსალოდნელი იყო მისი გამგზავრების დაყოვნება. ამასთან, როგორც ჩანს, შეფერხების მიზეზად ვახტანგის მემკვიდრეთა პოზიციაც მიუჩნევია (ათანასე თბილელისა და სიმონ მაყაშვილის ელჩობის ისტორია ასეთი ეჭვის საფუძველს ქმნიდა) და გადაუწყვეტია, თავისი კაცი გაეგზავნა წინასწარ პეტერბურგს, რათა ქართლის ტახტის პრეტენდენტთა ინტრიგები ჩაეშალა და პეტერბურგში ჩასვლის ნებართვა მიეღო. ამიტომ, ყიზლარს ჩასულა თუ არა, მეფეს თავ. შ. ტუსიშვილი, ნათესაგების ნახვის საბაბით, წინასწარ გაუგზავნია პეტერბურგს, მაგრამ ისე, რომ რუსეთის მთავრობისთვის ტუსიშვილის მისიის ნამდვილი მიზანი წინასწარ ცნობილი არ უნდა ყოფილიყო.

თავად შიო ტუსიშვილი პეტერბურგში ხელცარიელი როდი მიდიოდა. მას მიჰქონდა თეიმურაზ მეფის წერილები ბაქარის ქვრივთან — დედოფალ ანასთან, ბაქარის ვაჟებთან — ლევანთან და ალექსანდრესთან, აგრეთვე, რუსეთის სამსახურში მყოფ თავად ამილახვრებთან. ამ წერილების გაცნობით ნათელი ხდება, რომ თეიმურაზ მეფე ცდილობს, თვალი აუხვიოს ვახტანგის მემკვიდრეებს, რომ ხელი არ შეუშალონ მას პეტერბურგში ჩასვლისა და რუსეთთან ურთიერთობის საქმეში. საყურადღებოა ერთი გარემობაც. როგორც ჩანს, ვახტანგის მემკვიდრეების მხრით ხელშეშლისა ადრევე შინები-ათ და სათანადო თადარიგიც დაუჭერიათ; თეიმურაზს ერეკლე მეფის წერილიც კი ჰქონია თან წამოღებული საქართველოდან ვახტანგის მემკვიდრეებთან (რომელიც ტუსიშვილისთვის გაუტანებია პეტერბურგში).

1760 წლის ივლისში თავ. ტუსიშვილი უკვე პეტერბურგს იყო. მას შემდეგი წერილები ჩაუტანია: 1) ერეკლე მეფის წერილი თავ. ეგორ (გიორგი) ამილახვრისადმი, დათარიღებული 1760 წლის 1 აპრილ-

ით, რომლითაც ერეკლე მეფე აუწყებდა ადრესატს, რომ მტრების მიერ ჩვენი ქვეყანა ოდითგან შეწუხებულია. რაკი სხვა მფარველი არა გვყავს, ამის გამო მამაჩვენი წამოვიდა იმპერატორთან; 2.) ერეკლე მეფის წერილი ალექსანდრე ბაქარის ძისადმი (ქართლის ტახტის პირდაპირი მემკვიდრე-პრეტენდენტისადმი), დათარიღებული 1760 წლის 9 აპრილით, სადაც მეფე იუწყება მტრების მიერ ქვეყნის შევიწროებასა და წერს: «მამაჩემი წამოვიდა მისის იმპერატორობის დიდებულების წინაშე ამ ქვეყნებისა უსჯულოთაგან შევიწროების მიზეზისთვის სავედრებელადო» და იქვე განაგრძობს: «ამას მოველი თქვენის კეთილ მეცნიერებისაგან, რათა შეეწიო და წარმართებულყო ამის და ამ ქვეყნების საქმე, რომლისაც შემძლებელობა გაქვენდეს, რომელიც დიდი ღმრთის მსახურება და საქებელია, რაც შეწვენა იქნებოდეს, შეეწიოთო»; 3) ერეკლე მეფის წერილი ლევან ბაქარის ძისადმი, დათარიღებული 1760 წლის 11 აპრილით, სადაც მეფე ერეკლე ისევ ქვეყნის გაჭირვებას უჩივის; 4) თეიმურაზ II წერილი დედოფალ ანასადმი, დათარიღებული 1760 წლის 11 ოგნისით; 5) თეიმურაზ მეფის წერილი ლევან და ალექსანდრე ბაქარის ძეთ, დათარიღებული 1760 წლის 11 ოგნისით; 6) თეიმურაზ მეფის წერილი თავ. ეგორ (გიორგი) ამილახვრისადმი, დათარიღებული 1760 წლის 11 ოგნისით; 7) თეიმურაზ მეფის წერილი ელენე ამილახვრისადმი, დათარიღებული 1760 წლის 11 ოგნისით, სადაც მეფე წერს: დარწმუნებული ვარ, რომ მთელი თქვენი სახლი ჩვენი ერთგულია ისევე, როგორც მამათქვენი იყო, თქვენ გიყურებთ როგორც დას, ხოლო თქვენი შვილები ისევე მიყვარს, როგორც საკუთარი შვილები.

როგორც წარმოდგენილი დოკუმენტები მოწმობს, თეიმურაზის თავისი მისიის წარმატების მიზნით გაუგზავნია თავ. შ. ტუსიშვილი პეტერბურგს და არა ნათესავების სანახავად, როგორც ყიზლარის კომენდანტსა და ასტრახანის გუბერნატორს სწერდა.

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ, რაკი თეიმურაზის პეტერბურგში ჩასვლამდე არ იყო ნაფარაუდვეი მათი გახმაურება, ერეკლეს წერილებში არის პირდაპირი მითითება, რომ თეიმურაზი საქვენო საქმეზე მიდის რუსეთს და არა იმპერატორის თაყვანისსაცემად; რაც შეეხება თეიმურაზის წერილებს, ისინი სხვა ფორმითაა შედგენილი, რაკი თეიმურაზს საზღვარზევე უგრძენია, რომ რუსეთში მისი მიღება არ სურდათ; იგი თავის წერილებში საგანგებოდ გახაზავს: იმპერატორის თაყვანისსაცემად მივდივარო. ცხადია, ერეკლეს წერილები გარკვეულ დრომდე რუსეთის სამეფო კარზე გამოსაჩენი არ

იყო, რაკი თეიმურაზი თავის მისიას საიდუმლოდ ინახავდა. თუმცა თეიმურაზს არ შეეძლო ვეარაუდა, რომ ერეკლეს წერილებს უეჭველად კანცლერს გადასცემდნენ, მაგრამ, რადგან საქმე ფერხდებოდა, თეიმურაზ მეფე იძულებული გამხდარა, მისი პეტერბურგში გამგზავრების დაჩქარების მიზნით ერეკლეს წერილები გამოეყენებინა: ისინი მას ტუსიშვილისთვის გაუტანებია, როგორც თავისებური «გარანტია» ვახტანგის ოჯახის წევრებისა და მასთან დაახლოებული პირების დასამშვიდებლად.

ზემონსენებული წერილებით თავ. შიო ტუსიშვილი 1760 წლის 11 ივნისს ყიზლარიდან გამგზავრებულა, 17 ივნისს ასტრახანში იყო, ხოლო 22 ივლისისთვის უკვე პეტერბურგს ჩასულა.

ჩვენ არ ვიცით, რა განუცხადა შ. ტუსიშვილმა ვახტანგის შთამომავლებს, არც ვახტანგის მემკვიდრეთა თავგამოდგება ჩანს თეიმურაზის მიღების სასარგებლოდ, მაგრამ შ. ტუსიშვილს რომ მათი განეიტრალება მოუხდენია, ეს სადავო არ უნდა იყოს. რაც შეეხება თავ. ამილახვარს, არც მისი აქტიურობა ჩანს, მაგრამ არაპირდაპირი მასალები გვაფიქრებინებს, რომ თავ. ტუსიშვილი მისი ხელშეწყობით მოქმედებდა.

1760 წლის 11 აგვისტოს თავ. შიო ტუსიშვილმა კანცლერ მ. ვორონცოვს წარუდგინა ბარათი, სადაც წერს: ჩვენს მეფეს «მათის იმპერატორობის დიდებულობის კარზედ მოსვლა და თავყანისცემა მათის იმპერატორობის დიდებულობისა ეღირსოს»; ამას თქვენს გრაფობის ბრწყინვალეობას «ვედრებით მოგახსენებ და თქვენს ბრძანებას ველი». შ. ტუსიშვილის ბარათი კანცლერს ყოველგვარი რეზოლუციის გარეშე იმავე დღეს (11 აგვისტოს) დაუბრუნებია საგარეო საქმეთა კოლეჯიაში. 1760 წლის 5 ოქტომბერს შ. ტუსიშვილი გაისტუმრეს ასტრახანისკენ. რა თქმა უნდა, ტუსიშვილის მისია უშედეგოდ არ დამთავრებულა. იგი იმედმოცემული გაემგზავრა, მაგრამ ამაზე ქვემოთ.

***

რუსეთის საგარეო საქმეთა კოლეჯიის 1760 წლის 30 ივნისის ბრძანება ყიზლარის კომენდანტ გენ. ფრაუნდორფისადმი 1760 წლის 30 ივლისს მიუღია ფრაუნდორფის შემცველეს, პოლკოვნიკ დე ბოგსბერგს. იგი 7 აგვისტოს მეფეს შეხვედრია და, თანახმად ბრძანებისა, გამოუკითხავს რუსეთში წასვლის მიზეზი, თანაც უცნობებია, რომ, თუ საცხოვრებლად მოდიოდა რუსეთს და შეძლებდა

(თავისი სახსრებით) ამაღლის შენახვას, გაუშვებდნენ, წინააღმდეგ შემთხვევაში უკან დაბრუნებას ურჩევდა. პოლკოვნიკს უთქვამს: თუ რამ მოსახსენებელი გაქვს იმპერატორთან, მე მაცნობე და თვით კი პასუხს აქ დაელოდო.

თეიმურაზ II-ს პასუხად ასე მოუხსენებია: «პირველყოფილნი ნათესაენი ჩვენი, სრულიად რუსეთისა მპყრობელთა, ვითარცა ქრისტიანეთა, მპყრობელად მბძანებელად და უფლებელად თვისით ჰყურობდენ და მიაჩნდათ და ამისთვის თაყვანის საცემად თავის ქვეყნიდამ რუსეთს მოვიდოდნენ, ხოლო მე... აღვძარ წადილი ჩემი, რომ ღირს ვიქმნა ხილვასა ყოვლად განათლებულისა სახისა მისის იმპერატორობის დიდებულობისა და მივსცეთ წესისაებრ ყოვლად ქებულისა ქრისტიანობისა, ვითარცა ჭეშმარიტად ჩვენს მბრძანებელს და უფლებელს, თაყვანისცემა და ესე არს ჩემი პირველი მიზენი მოსვლისა ჩვენის ქვეყნიდგან და არცა გვწადს აქ რუსეთს ცხოვრება და როგორც მსწრაფლ ღირს ვიქმნებით მისის იმპერატორობის დიდებისა და მაღლისა მისის დიდებულობის ფამილიის თაყვანისცემასა, ეგრეთ მსწრაფლ გამოვბრუნდები ჩვენს ქვეყანასა და ამისთვის, როგორც მისვლა, აგრეთვე ჩემის ქვეყნისაკენ გამოვბრუნება არ დამიგვიანდეს, მცირე კრებული გვახლავს თან».

თეიმურაზის პასუხის ერთი ნაწილი (რომ იგი რუსეთში საცხოვრებლად არ მიდიოდა და რომ მას სასწრაფოდ სამშობლოში დაბრუნება ჰქონდა გადაწყვეტილი) სადავო არაა. რაც შეეხება მეფის პასუხის მეორე ნაწილს (რომ თითქოს იგი რუსეთის იმპერატორთან მხოლოდ თაყვანისსაცემად მიდიოდა), სინამდვილეს არ შეეფერება. დე ბოგსბერგისთვის ასეთი პასუხის მიცემა შემდეგი გარემოებით იყო გაპირობებული: ჯერ ერთი, თეიმურაზის ჩასვლის ნამდვილი მიზნის (რომელიც ფართო საგარეო პოლიტიკურ გეგმებს მოიცავდა) წინასწარ გამხელას შეიძლებოდა ვახტანგის მემკვიდრეთა რეაქცია გამოეწვია; მეორე, ეს გეგმა აგენტების მეშვეობით შეიძლებოდა თურქეთსა და ირანის სახანოებშიც შეეტყვოთ, რასაც, ალბათ, საწინააღმდეგო ღონისძიებები მოჰყვებოდა; მესამე, თეიმურაზ მეფეს ადრევე უგრძობნია, ხოლო დე ბოგსბერგის განცხადებით საბოლოოდ დარწმუნებულია, რომ არახელსაყრელი პირობების გამო მისი ჩასვლა რუსეთში არ სურდათ, ამიტომ ჩასვლის მიზნის წინასწარ გამხელას კატეგორიული უარი მოჰყვებოდა.

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ თეიმურაზ მეფემ ელჩობის მიზანი მხოლოდ ერთადერთ სანდო კაცს — ამილახვარს გაანდო, ისიც

მოსკოვში, როცა დარწმუნდა, რომ მისი პეტერბურგში ჩასვლა გადაწყვეტილი იყო და მას ველარაფერი შეაფერხებდა.

თეიმურაზ მეფე მეტად მძიმე მდგომარეობაში ჩაუყენებია დე ბოგსბერგის პასუხს, — თუ საცხოვრებლად არ მოდიხარ რუსეთში, სჯობს უკან დაბრუნდეო. ასეთი პასუხი მართო დამამცირებელი როდი იყო, იგი მეზობლების თვალში სახელს გაუტეხდა მეფეს. როგორც ჩანს, რუსეთის დიპლომატიას უგრძენია, რომ თეიმურაზს შეეძლო ესარგებლა 30 ივნისის ბრძანებით და პეტერბურგს წასულიყო, ყიზლარის კომენდანტი მას ვეღარ შეაკავებდა; ამიტომ შეცდომის გამოსწორების მიზნით მისთვის უბრძანებიათ: ახალი ბრძანების მიღებამდე თეიმურაზ II სხვადასხვა საბაბით როგორმე ასტრახანში მაინც შეაკავეთო.

მეორე დოკუმენტი, რომელიც დე ბოგსბერგს 20 სექტემბერს მიუღია, წარმოადგენდა ასტრახანის გუბერნატორის ბრძანებას, რომელიც გამომდინარეობდა საგარეო საქმეთა კოლეგიის 2 აგვისტოს ბრძანებიდან და თავისებურ რჩევას აძლევდა ყიზლარის კომენდანტს. ამ უკანასკნელი ბრძანების მიღებამდე პოლკოვნიკი დე ბოგსბერგი შეხვედრია თეიმურაზ მეფეს. ამ შეხვედრის შედეგები მან დაუყოვნებლივ, 1760 წლის 20 სექტემბრის პატაკით მოახსენა ასტრახანის გუბერნატორს: 1) მეფეს აუუხსენი ამ მხარეში ჯარის საჭიროება და ყარაული ისე შევამცირე, რომ მეფის უკმაყოფილება არ გამოუწვევია, შევეცდები კიდევ შევამცირო; 2) მეფემ, წინა (30 ივნისის) ბრძანების საფუძველზე, რომელიც მას ეცნობა, გამოთქვა ასტრახანსა და მოსკოვს თავისი ხარჯით გამგზავრების სურვილიო.

1760 წლის 6 ოქტომბერს თეიმურაზ II ამალითურთ ასტრახანისკენ გამგზავრებულა. როგორც ვხედავთ, 4 თვეზე მეტი დაყო თეიმურაზმა ყიზლარს (1760 წლის 2 ივნისიდან 6 ოქტომბრამდე). მას დიდი დიპლომატიური ბრძოლა დასჭირდა, რომ ასტრახანში წასვლა მოეხერხებინა.

1760 წლის 16 ოქტომბერს თეიმურაზ II ამალითურთ ასტრახანის მისადგომებთან, ბანგუშევსკის ფორპოსტთან მივიდა. 17 ოქტომბერს ფორპოსტში მიიღეს საგუბერნიო კანცელარიის ბრძანება — სათანადო განკარგულების მიღებამდე ელჩობა ადგილზე შეეჩერებინათ. მეფე შეუწუხებია ამ ამბავს და ქართველი თარჯიმნის, ვინმე ივანე პეტროვის (?) მეშვეობით პოლპოლკოვნიკ კოპიტოვსკისთვის განუცხადებია: ჩვენ კარანტინის მიზეზით ყიზლარშიც საკმაოდ გვალოდინეს, აქ, როგორც ამბობენ, კიდევ 40 დღეს გვიპირებენ

შეჩერებას, ვაჭრები კი შეუფერხებლად გაატარეს; კოპიტოვსკის სათქმელი არაფერი ჰქონია და ისღა განუცხადებია, რომ ფორპოსტიდან გამოგზავნილ კაპრალს ყველა არ გაუსინჯავსო.

19 ოქტომბერს კოპიტოვსკის აცნობეს, რომ მეფის ამაღლა კარანტინში მხოლოდ 8 დღეს დარჩებოდა, 23 ოქტომბერს შეეძლო შესულიყო ასტრახანში და მისთვის გამოყოფილ სასტუმროში დაბინავებულიყო. თეიმურაზი უკმაყოფილო დარჩენილა, მაგრამ სხვა გზა არ ჰქონდა.

1760 წლის 23 ოქტომბერს თეიმურაზ II-ეს წინასწარ გაუგზავნია ასტრახანს ნაზირი **გიორგი ციციშვილი**, რათა ასტრახანის გუბერნატორი მოეკითხა და ამაღლისთვის განკუთვნილი ბინები შეემოწმებინა. იმავე დღეს მეფე ვოლგას მიდგომა; წინა დღით გამოყოფილი ნაგებით მეფის ამაღლა ვოლგაზე გადაუყვანიათ. მართალია, ქალაქში შესვლისას სალუტი არ მიუციათ, მაგრამ ნავმისადგომთან მეფეს უფროსი ოფიცრები დახვედრიან ვიცე-გუბერნატორის მეთაურობით და მეფე თავისი ამაღლით ბინამდე მიუცილებიათ. ასტრახანში მეფეს დიდი პატივით ეკიდებოდნენ: გუბერნატორმა მეფეს საჩუქრები მიართვა; მას გაუმასპინძლდნენ გუბერნატორი, ვიცე-გუბერნატორი და ასტრახანის ეპისკოპოსი; 24 ოქტომბერს საკრებულო ტაძარში მეფის მისვლისას წირვა თვითონ ეპისკოპოსმა მეთოდემ გადაიხადა; 30 ოქტომბერს მეფე არტილერიის პოლიგონზე წაიყვანეს. თეიმურაზი რუსი არტილერისტების ოსტატობით განცვიფრებულა. აღსანიშნავია, რომ მეფესა და მის ამაღლას ასტრახანში საცხოვრებლად მიუჩინეს სომხებით დასახლებული უბანი (სულ 27 სახლი გამოუყვიათ); ასეთი არჩევანი იმას განუპირობებია, რომ მეზობელი ხალხებია და ერთმანეთს უკეთ გაუგებენო. ასტრახანის საოლქო არქივში შემონახულია იმ სახლების მფლობელთა სია, სადაც მეფესა და ელჩებს უხდებოდათ ცხოვრება.

1760 წლის 28 ოქტომბერს პეტერბურგიდან დაბრუნდა შიო ტუნიშვილი, ხოლო 30 ოქტომბრიდან მეფემ საქმიანი მოლაპარაკება დაიწყო ასტრახანის ვიცე-გუბერნატორ ბეკლემიშევთან პეტერბურგს გაშვების თაობაზე, რამაც თითქმის 3 თვეს გასტანა, მაგრამ ამაზე ქვემოთ.

***

ასტრახანის ხელისუფალნი, თანახმად მთავრობის დავალებისა, გზის უპარგისობის მომიზეზებით ცდილობდნენ მეფე შეეჩერებინათ

და თანაც შეეტყობთ თეიმურაზ მეფის რუსეთში გამგზავრების ნამდვილი მიზანი. 1760 წლის 6 ნოემბერს ასტრახანს ჩავიდა ახალი გუბერნატორი ნერონოვი, რომელმაც 10 ნოემბერს მეფესთან შეხვედრისას განსაკუთრებით გაუსვა ხაზი გზის სიძნელეს. თეიმურაზ მეფეს კიდევ უფრო ენერგიულად დაუწყია მოთხოვნა ასტრახანის ახალ გუბერნატორ ვ. ნერონოვისთვის — პეტერბურგს გამიშვითო. რაკი დაუნახავს, რომ ტალახი და გზის სიძნელე არ ჭრიდა, ნერონოვს ახალი «მოტივები» გამოუნახავს: ამ უვარგის გზაზე შეიძლება ახლა ხიფათი გადაგვეყაროსო.

როგორც ზემოთ დავინახეთ, თეიმურაზ I სამეფო კარზე მიღების საქმეს პრუსიასთან ომის დროს თურქეთის პოზიცია აფერხებდა. 1760 წ. სექტემბრის ბოლოს რუსეთის ჯარებს გარკვეული წარმატება ჰქონდათ: აღებულ იქნა ბერლინი. 1760 წლის 13 ოქტომბერს რუსეთის მთავრობამ საგანგებოდ გაუგზავნა რუსეთის რეზიდენტი ა. ობრესკოვს გენერალ ფერმორის 28 სექტემბრის რელაცია ბერლინის აღების შესახებ, რათა იგი კონსტანტინოპოლში გაეხმაურებინა და თურქეთის მთავრობა ჩაეფიქრებინა. 30 ოქტომბრის რესკრიპტით ობრესკოვს საგანგებოდ ავალებდნენ: მოკავშირე მინისტრების დახმარებით ეცადე, დაითანხმო თურქეთის მთავრობა, რომ პრუსიის ემისარი გაუდენი თურქეთიდან გააძევესო. მართალია, ობრესკოვის მიერ 1760 წელს გამოგზავნილ მოხსენებებში აღნიშნულია, რომ პრუსიის მეფის ემისრები ცდილობენ, ამხედრონ თურქეთი რუსეთის წინააღმდეგ, რომ ყირიმის ხანი ყველაფერს აკეთებს, რათა თურქეთი რუსეთს დაუპირისპიროსო და სხვა, მაგრამ იმავე მოხსენებებში საკმაოდ ნათლადაა წარმოდგენილი თურქეთის რთული საშინაო ვითარებაც, რაც რუსეთის მთავრობისთვის ცნობილი იყო.

1760 წლის დეკემბრის პირველ რიცხვებში, როცა პეტერბურგში თეიმურაზის მიღების საკითხი საბოლოოდ წყდებოდა, რუსეთის მთავრობას საკმაო ცნობები ჰქონდა მიღებული ასტრახანიდან (1 და 4 ნოემბრის პატაკი ჟურნალითურთ), ბერლინიდან (რელაცია ბერლინის აღების შესახებ) და კონსტანტინოპოლიდან (ობრესკოვის 4 ოქტომბრის რელაცია თურქეთის სამხედრო უძღურების შესახებ).

1760 წლის 2 დეკემბერს კანცლერმა მ. ვორონცოვმა მისი იმპერატორობითი უდიდებულესობის კარის კონფერენციას მოახსენა იმპერატორის გადაწყვეტილება თეიმურაზ მეფის სამეფო კარზე მიღებასთან დაკავშირებით, რის საფუძველზეც მიღებულ იქნა სათანადო გადაწყვეტილებანი საგარეო საქმეთა კოლეგიასა და სენატში

გასაგზავნად. ამის შემდეგ დაიგზავნა სათანადო განკარგულებანი.

1760 წლის 3 დეკემბერს სენატს გაეგზავნა მიწერილობა, სადაც ნათქვამი იყო, რომ იმპერატორმა თეიმურაზს თავისი ამალით სამეფო კარზე ჩამოსვლის ნება დართო და სარჩოდ თვეში 500 მანეთი დაუნიშნა.

23 იანვარს, ნაშუადღევს, ქართლ-კახეთის ელჩობა ასტრახანიდან მოსკოვისაკენ დაიძრა. 1761 წლის 25 თებერვლიდან 8 მარტამდე თეიმურაზ მეფე მოსკოვში დარჩა. იქ ჩასვლის პირველსავე დღეს (25 თებერვალს) თეიმურაზ II-თან მოსულა შტაბს-ოფიცერი, რომელსაც ვიცე-გუბერნატორის სახელით მეფისთვის მიულოცავს მოსკოვს მშვიდობით ჩასვლა. იმავე დღეს მეფესთან მისულან გენერალ-ლეიტენანტი **გიორგი ბატონიშვილი** (ვახტანგ VI-ის ძე) და მოსკოვს მყოფი სხვა ქართველები, რომლებიც მეფეს კმაყოფილებით მიუღია. 26 თებერვალს მეფესთან მისულა მოსკოვბის კომენდანტი, გენერალ-მაიორი **ათანასე ბატონიშვილი** თავისი პოლკების ოფიცრების თანხლებით და მშვიდობით მობრძანება მიულოცავს; 3 მარტს მეფე ინახულა მოსკოვის ვიცე-გუბერნატორმა ჟერეპცოვმა, რომელსაც ახლდნენ: პოლკოვნიკი კისელევი, რევიზიის კოლეგიის პროკურორი ტუტოლმინი, იუსტიციის კოლეგიის წევრი პოზვინები, ჰერალდმაისტერი ოგარევი. მათაც მეფისთვის მშვიდობით მობრძანება მიულოცავთ. მეფეც, თავის მხრივ, თავზიანად და თბილად მისაღმებია და გამასპინძლებია. საუბრისას მეფეს განუცხადებია, რომ სურდა ჩქარა გამგზავრებულიყო პეტერბურგს.

თავად ე. ამილახვრის ჩანაწერების ჟურნალი მოწმობს, რომ მეფეს გულთბილად იღებდა და უმასპინძლდებოდა მოსკოვს მყოფი ყველა უმაღლესი მოხელე. ამასთან, მეფეს კარგი ურთიერთობა დაუმყარებია ვახტანგის შთამომავლებთან (თავის ცოლის ძმებთან) და სხვა ქართველ თავადებთან. იგრძნობა, რომ მეფეს მათთან საერთო ენა გამოუნახავს (აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ქართლის ტახტის უშუალო პრეტენდენტი ალექსანდრე ბაქარის ძე იმ დროს მოსკოვში არ ყოფილა და მეფეს არ შეხვედრია). ერთი სიტყვით, მეფე ყურადღების გარეშე არც ერთ დღეს არ ყოფილა. 26 თებერვლიდან 2 მარტამდე (ჩათვლით) ვიზიტები არ ჩანს, მაგრამ ეს იმიტომ, რომ დიდი მარხვის პირველი კვირა ყოფილა.

თეიმურაზ მეფეს მოსკოვში საქმიანი მოლაპარაკებაც ჰქონია კარის მრჩეველ თავად ე. ამილახვართან. რაკი მეფემ იცოდა, რომ პეტერბურგში მის ჩასვლას არაფერი აბრკოლებდა, თანაც ე. ამი-

ლახვარი სანდო კაცად მიუჩნევია, აღარ დაუმაღლავს რუსეთში გამგზავრების ნამდვილი მიზეზი.

ქართველ სახელმწიფო მოღვაწეთათვის ცნობილი იყო, რომ რუსეთის ირანში თავისი ინტერესები გააჩნდა და დახმარებას სთხოვდა არა შეწყალებისთვის, არამედ თვით რუსეთის სასარგებლოდაც. ქართველმა სახელმწიფო მოღვაწეებმა ისიც იცოდნენ (და ეს თეიმურაზს მხოლოდ რუსეთში არ უნდა შეეცყო), რომ შეიძლება რუსეთის ჯარით დახმარება ვერ გაებედა. ამიტომ აცხადებდა იგი, რომ, თუ სხვადასხვა გარემოების გამო ჯარით შემწეობა არ მოხერხდება, უკიდურეს შემთხვევაში ფულით მაინც დაგვეხმარო.

მეფის განცხადებიდან ყურადღებას იქცევს კიდევ ერთი მომენტიც. ქართველ სახელმწიფო მოღვაწეებს განზრახული აქვთ ჯარით ირანში შეჭრა და იქ ტახტზე თავისი კაცის (რუსეთისთვის მისაღები კანდიდატის) დასმა, ამიტომ სჭირდებათ რუსეთის მთავრობის სათანადო დასტური («Е. И. В. проиндизи»). ასეთ დიდ ნაბიჯს რუსეთთან წინასწარი შეთანხმებისა და დასტურის გარეშე ვერ გადადგამდნენ.

მეფე მოსკოვში მიღებით კმაყოფილი დარჩენილა, მაგრამ რუსეთის მოხელეებთან მოლაპარაკებისას პეტერბურგს დაუყოვნებლივ გამგზავრების სურვილი გამოუთქვამს. როგორც ჩანს, მეფეს ყიზლარისა და ასტრახანის გაკვეთილები აშინებდა, მაგრამ საშიში არაფერი იყო. პირიქით, რუსეთის მთავრობა ცდილობდა დაეჩქარებინა თეიმურაზის მოსკოვიდან გამგზავრება, რადგან მარტი დადგა და გზის გაფუჭებისა ეშინოდა, მ. ვორონცოვი საგანგებოდ ავალედა საგარეო საქმეთა კოლეგიის მოსკოვის კანტორის უფროსს მ. სობაკინსა და ამილახვარს: ზრდილობიანი ფორმით ჩააგონეთ თეიმურაზს, რომ წამოსვლა დააჩქაროსო.

1761 წლის 8 მარტს ქართლ-კახეთის ელჩობამ მოსკოვი დატოვა და პეტერბურგისკენ გაემგზავრა. ოფიციალურ გამცილებელთა (რუსეთის მოხელეები, სამხედრო რაზმი) გარდა, თეიმურაზ მეფე სოფელ ვსესვიატსკოემდე გენერალ-პორუჩიკ გიორგი ბატონიშვილსა (ვახტანგის ძე) და მოსკოვს მყოფ ქართველ თავად-აზნაურობას გაუცილებია. 19 მარტს ელჩობა პეტერბურგისკენ დაძრულა და დღის 12 საათზე მისულა ელჩობისთვის მომზადებულ ბინაში — «ვოლოხთა» თავადის კანტემირის სახლში, სადაც მიუღია სტატს კანტორის მრჩეველს თავ. ეგორ (გიორგი) ამილახვარს.

1761 წლის 21 მარტს მეფეს პირველი ოფიციალური შეხვედრა ჰქონდა კანცლერ მ. ვორონცოვთან, ხოლო 25 მარტს კანცლერმა

მეფე სადილზე მიიწვია. ფაქტობრივად ამ შეხვედრებით დაიწყო საქმიანი მოლაპარაკება.

პეტერბურგში ჩასვლისთანავე მეფეს უახლესი ცნობები მიუღია საქართველოდან. კერძოდ, 1761 წლის 26 მარტს თეიმურაზ მეფეს წერილი მიუღია ერეკლე მეფისაგან. წერილი 1760 წლის 25 დეკემბერსაა გამოგზავნილი. თეიმურაზ მეფემ შეიტყო, რომ 1761 წლის დეკემბერში ერეკლემ ფანა-ხანი დაამარცხა, განჯის ტახტზე თავისი ერთგული შაჰ-ვერდი-ხანი აღადგინა, რომ განჯა და ერევანი ერეკლეს ემორჩილებოდა და აზახ-ხანიც შეპყრობილი ჰყავდა მას.

ამ ამბებს მოლაპარაკების მსვლელობისთვის გარკვეული მნიშვნელობა ჰქონდა. თეიმურაზ მეფე რუსეთის მთავრობას ამაყად აცნობებდა ერეკლეს წარმატებებს, რუსეთის მთავრობას კი, კონსტანტინეპოლიდან ა. ობრესკოვის მიერ გამოგზავნილი რელაციების საფუძველზე (მისთვის უცნობი იყო საქართველოს ამბები), ამ წარმატებისა არ სჯეროდა და მათ ყალბად მიიჩნევდა.

1761 წლის 8 აპრილს მეფეს აუდიენცია ჰქონდა იმპერატორის ოჯახის წევრებთან. რუსეთის საიმპერატორო კარზე ქართველი მეფის მიღებას რომ თურქეთში მითქმა-მოთქმა არ გამოეწვია, რუსეთის მთავრობას დაუყოვნებლივ, 1761 წლის 12 აპრილს, რესკრიპტი გაუგზავნია კონსტანტინოპოლში ა. ობრესკოვისთვის, რომლითაც რეზიდენტს აცნობებდა, რომ 19 მარტს პეტერბურგს ჩამოვიდა თეიმურაზი 76 კაციით, რათა წინაპრების მაგალითისამებრ თავყვანი სცეს იმპერატორსო.

ერთი სიტყვით, ობრესკოვს უნდა ეპასუხა თურქეთის მთავრობისთვის: როგორც თქვენ არ ერევით სპარსეთის საქმეებში, მაგრამ ერთმორწმუნეობის გულისთვის თავშესაფარს აძლევთ აზახ-ხანს და ახლაც მანდ გყავთ, ჩვენ კი ამაზე არაფერს ვამბობთ, ასევე ჩვენც მივიღეთ, ერთმორწმუნეობის გულისთვის, ქართველი მფლობელი და არც თქვენ უნდა თქვათ რაიმე, მით უმეტეს, რომ სპარსეთში არეულობის დაწყების დროიდან ჩვენ მასში არავითარ მონაწილეობას არ ვიღებთ და ჩაურევლობის პოზიციის შენარჩუნება გვსურსო.

საქმიანი მოლაპარაკების დაწყებამდე თეიმურაზ მეფეს საქართველოდან ახალი ცნობა (ერეკლე მეფის 1761 წლის 23 იანვრის წერილი) მიუღია, რომელიც 21 აპრილს კანცელარიისთვის გადაუცია. ამ წერილის მიღებას ის მნიშვნელობა ჰქონდა, რომ მას ნაწილობრივ უნდა გაეფანტა ის ეჭვები, რომელიც აზახ-ხანის შეპყრობის საკითხზე რუსეთის მთავრობას შეუქმნა ობრესკოვის რელაციამ კონ-

სტანტინოპოლიდან.

ერეკლე მეფე წერილით ატყობინებდა, რომ ფანა-ხანს უთხოვია, აზატ-ხანი მისთვის გაეგზავნა, მაგრამ ერეკლეს უარი შეუთვლია. განჯიდან გაქცეულან აზატ-ხანის ჯარისკაცები. ფათალი-ხანი ყარაბაღში ყოფილა, ხოლო ქართველთა მაშველი ჯარი — შაჰვერდი-ხანთან; ეს ხანები, ქართველების მაშველი რაზმით, ბარდავისა და შუშის ასადებად იბრძოდნენ თურმე. ერეკლეს ჭარბელებთან ხელშეკრულება დაუდვია («და ჯერჯერობით ზავს არ არღვევენო»). ერევანი ერეკლეს მფარველობაში ყოფილა და 10.000 მანეთს უხდიდა მას. ქერიმ-ხანსა და ფათალი-ხანს შორის დავა გრძელდებოდა. ამბობენ, ქერიმ-ხანს სპარსელები აუჯანყდნენო. ლეკების აშკარა გამოსვლას დიდი ძალებით ადგილი არ ჰქონია — ცალკეული ქურდული თავდასხმებია, რომელსაც დიდი ზარალი არ მოუტანიაო.

ასე რომ, თეიმურაზ მეფე, საქმიანი მოლაპარაკების წინ საქართველოსა და კავკასიაში არსებულ ვითარებას კარგად იცნობდა, თანაც, ერეკლეს წარმატებანი თეიმურაზ მეფეს საშუალებას აძლევდა მნიშვნელოვანი საკითხები გაბედულად დაესვა რუსეთის მთავრობის წინაშე.

1761 წლის 28 აპრილს დაიწყო საქმიანი მოლაპარაკება თეიმურაზ II-სა და რუსეთის იმპერიის კანცლერ მ. ვორონცოვს შორის. მეფეს კანცლერისთვის გადაუცია ქართულად დაწერილი ბარათი და უთხოვია, მოხერხებულ დროს გადაეცა იგი იმპერატორისთვის. მასში ზოგადად გაშუქებულია საქართველოს პოლიტიკური ვითარება და ჩამოყალიბებულია ძირითადი მოთხოვნები: 1) ლეკთა ყაჩაღური თავდასხმები საქართველოს აოხრებს, მაშველი ჯარი ამიტომ გვჭირდება, მაგრამ «შემცირება შემოსავლისა ნებას არ გვრთავს» «ჯამაგირით სამხედროსა მსახურებასა მოსამატათ ქართველთა თანა სომეხთაგან და ყაბარდოთაგან შემრავლებასო»; ამიტომ «ესრეთ დამხობით წინაშე ფერხთა თქუენისა ყოვლად უგანათლებულობისა იმპერატორობის დიდებულობისა უმდაბლესად და მონებრივ მოვიედრებ უუმაღლესს შემწეობასა ჯარითა გინა ყოვლად უუმოწყაღლესის შეწყნარებით მერაოდენისამე წელით გამოჩინებულთ თეთრის ხაზინით, რომელსა უკვე პირველსა კელის გამართვას ჩემსა დადგინებასა ყოვლად უმდაბლესის მადლობით ხაზინასა შინა თქუენის იმპერატორობის დიდებულობისა მოქცევას ვითანამდებებ». 2) როცა ქართლსა და კახეთს მტერთაგან სიმშვიდეს მოგუპოვებ, «საქართველოსა და კახეთსა საიმედოთი შეიარაღებულის ერთა

მწადის გამორჩეულის დასით სპარსეთში შევიდეთ, რათა მოყუანებად ერთხმობით ჩინებულთა სპარსთა შეკრებანი ვინათგან მით შევიძლო შემოკლება შფოთისა და ვეცადო მოგროვებულის ძალით ყვენი კეთილმოსურნე, რუსეთის შესამატათ, ერანის ტახტზე აღვიყვანო».

განსაკუთრებით საინტერესოა მეფის მეორე წინადადება, რომლითაც ნაფარუდევია ირანის ბატონობისაგან საქართველოს საბოლოო გამოხსნის საკითხის გადაწყვეტა. ქართველ მეფეებს გადაუწყვეტიათ, რომ, როგორც კი ლეკთა საკითხს მოაგვარებდნენ, ქართლ-კახეთის ჯარით ირანში შეჭრილიყვნენ, არეულობისთვის ზღვარი დაეღოთ და ირანის ტახტზე თავიანთი კანდიდატი დაესვათ. რუსეთს დაინტერესების მიზნით პირდებიან: თქვენთვის სასურველ პირს ავიყვანთ ირანის ტახტზეო.

თეიმურაზ მეფის წინადადებანი 1761 წლის 30 აპრილს კანცლერს იმპერატორისთვის მოუხსენებია, მაგრამ თეიმურაზ მეფის წინადადებაზე რუსეთის მთავრობა პასუხს რომ არ ჩქარობდა, ეს შემთხვევითი არ უნდა იყოს. როგორც ჩანს, რუსეთის მთავრობას ევროპაში არახელსაყრელი ვითარების მიუხედავად არ სურდა ქართველი მეფის ხელცარიელი გამოსტუმრება და კავკასიაში ფეხის მოკიდების მარჯვე შემთხვევის ხელიდან გაშვება. სხვა რომ არა იყოს რა, ხელცარიელი გამოსტუმრება ერთგულ კავკასიელ მოკავშირეს რუსეთზე გულს აუცრუებდა, რაც არ შეიძლებოდა მისთვის სასურველი ყოფილიყო. ერთი სიტყვით, რუსეთის მთავრობა ევროპაში ვითარების შეცვლას ელოდებოდა, თეიმურაზ მეფე — რუსეთის მთავრობის პასუხს.

რუსეთის მთავრობა მეორე ფრონტის შიშით ცდილობდა ჩაეშალა თურქეთ-პრუსიის კავშირი, არ დაეშვა თურქეთის ჩარევა სპარსეთის საქმეებში, ვიდრე რუსეთი პრუსიასთან ომით იყო დაკავებული. რუსეთის დიპლომატიამ თურქეთის შინაგანი სისუსტის ვითარებაში ფრთხილი პოლიტიკით ორივე ამოცანის განხორციელება შეძლო. მაგრამ სწორედ ეს ფრთხილი პოლიტიკა აფერხებდა ქართველი მეფისთვის გარკვეული პასუხის მიცემას და თეიმურაზი პასუხის მოლოდინში პეტერბურგში რჩებოდა. რუსეთის მთავრობას კავკასიის საკითხში ნაბიჯის გადადგმა მხოლოდ პრუსიასთან ომის დამთავრების შემთხვევაში შეეძლო, წინააღმდეგ შემთხვევაში თურქეთ-პრუსიის სამეგობრო და კომერციული ხელშეკრულება შეიძლებოდა თურქეთ-პრუსიის სამხედრო კავშირად გადაქცეულიყო.

ასე რომ, 1762 წლიდან რუსეთს კავკასიაში სამოქმედოდ ხელე-

ბი უნდა გახსნოდა, რასაც ელოდებოდნენ რუსეთის მთავრობა და თეიმურაზ II. მაგრამ მოხდა მოულოდნელი რამ: 1761 წლის 25 დეკემბერს გარდაიცვალა ელისაბედ პეტრეს ასული, ტახტზე ავიდა პეტრე III, რასაც მოჰყვა მკვეთრი მობრუნება რუსეთის საგარეო პოლიტიკაში. რუსეთი ყოფილი მოკავშირეების წინააღმდეგ ბრძოლის სამზადისს შეუდგა ფრიდრიხ II-ის გადასარჩენად, რამაც საქართველოს საკითხი უკანა პლანზე გადაწია.

ელისაბედ პეტრეს ასულის გარდაცვალებიდან 2 დღის შემდეგ, 1761 წლის 27 დეკემბერს, ფაქტობრივად გადაწყდა თეიმურაზ მეფის სამშობლოში ხელცარიელი გამოსტუმრების საკითხი. ამჯერად, რაკი ახალი იმპერატორი პრუსიული ორიენტაციისა იყო, ალბათ, კარისკაცებს აღარ ეეჭვებოდათ, რომ ევროპაში საქმეებს შემდგომი გართულება ელოდა და ქართველი მეფისთვის სხვა პასუხის მიცემა, გარდა სიტყვიერი დაპირებით გამოსტუმრებისა, გამორიცხული იყო. თუმცა ახალ იმპერატორს გადაწყვეტილების მიღება დიდად არ დაუყოვნებია, მაგრამ 1762 წლის 8 იანვარს, საღამოს 6 საათზე, გარდაიცვალა თეიმურაზ II.

საქართველოში ელჩობის დაბრუნება და ერეკლესათვის მხოლოდ იმედიანი სიტყვის შემოთვლა საბოლოოდ გადაწყდა. რაც შეეხება თეიმურაზ მეფის მიერ რუსეთის მთავრობისთვის წაყენებულ ძირითად მოთხოვნებს, ისინი შეუსრულებელი დარჩა.

1762 წლის 8 (19) თებერვალს გამოქვეყნდა დეკლარაცია პრუსიასთან საომარი მოქმედების შეწყვეტის შესახებ. 5 (16) მარტს იმპერატორმა ხელი მოაწერა პრუსიასთან დროებით ზავს, ხოლო 24 აპრილს (6 მაისს) — სამშვიდობო ხელშეკრულებას, რომლითაც რუსეთმა მთელი დაპყრობილი ტერიტორია საზღაურის გარეშე დაუბრუნა პრუსიას; კიდევ მეტი, რუსეთის 20 ათასიანი არმია გადასცა ფრიდრიხ II-ის განკარგულებაში და ყოფილი მოკავშირეების წინააღმდეგ საომარი მოქმედების დაწყება უბრძანა.

აღსანიშნავია, რომ 1762 წლის 31 იანვარს ერეკლესათვის გასაგზავნი საჩუქრების სია შეუდგენიათ, სადაც ერეკლე გაერთიანებული ქართლისა და კახეთის მეფედ იხსენიება, რაც მის ოფიციალურ ცნობასაც ნიშნავდა (ვახტანგის მემკვიდრეთა სურვილის საწინააღმდეგოდ). ასე რომ, რუსეთმა ადრევე მისცა ოფიციალური სანქცია იმას, რაც ერეკლემ შემდეგ განახორციელა.

მართალია, ამას თავისთავად დიდი მნიშვნელობა არ ჰქონდა, მაგრამ რუსეთის დიპლომატიის ეს უკანდახევა და საჩუქრები, დაპირ-

ებასთან ერთად, ერეკლე-თეიმურაზის წინადადების უპასუხოდ დატოვების თავისებური კომპენსაცია იყო.

1762 წლის 18 (თუ 20) თებერვალს ქართლ-კახეთის ელჩობა პეტერბურგიდან გამოსულა. ხოლო 26 თებერვალს იგი უკვე მოსკოვს ჩასულა. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ პეტერბურგიდან ქართლ-კახეთის ელჩობა სრული შემადგენლობით არ გამოსულა, როგორც ეს სიებშია მოხსენიებული (მას აკლდა რუსთავის ეპისკოპოსი იოანე და თავ. გ. ციციშვილი, მსახურებიოთურთ). არქიეპისკოპოსი იოანე თავისი ნებით დარჩენილა რუსეთში, ხოლო გ. ციციშვილს ვალის უმაღლფარვა ვერ მოუხერხებია და დროებით დარჩენილა პეტერბურგში.

1762 წელს 4 მარტს ელჩობა მოსკოვიდან გასულა და 19 მარტს ჩასულა ყაზანში, სადაც 26 აპრილამდე დარჩენილა.

მოსკოვში ქართველებს შეუტყვიათ, რომ სახმელეთო გზით ყაზანამდე გზავნიდნენ, ხოლო ყაზანიდან ვოლგით უნდა გამგზავრებულიყვნენ, რაც ყინულის გაღობამდე (გაზაფხულამდე) შეუძლებელი იქნებოდა; ასეთი მგზავრობით გზაში ძალზე დაუგვიანდებოდათ, ზაფხული მოუსწრებდათ და ცხედრის საქართველოში ჩამოსვენება შეუძლებელი იქნებოდა. ამიტომ მოსკოვიდან გასვლის წინა დღეს, 1762 წლის 3 მარტს, საგარეო საქმეთა კოლეგიის მოსკოვის კანტორისთვის გადასაცემად ქართველ თავადებს ასეთი თხოვნა შეუდგენიათ: «о погребени тела его светлости покойного владетеля нашего в Астрахани, где погребен и покойный грузинской царь Вахтанг Леонович». საგარეო საქმეთა კოლეგიას ზემოაღნიშნული თხოვნა ძალე მიუღია და დათანხმებულა.

1762 წლის 26 აპრილს ქართლ-კახეთის ელჩობა გავიდა ყაზანიდან და 26 მაისს ასტრახანს ჩავიდა. 4 ივნისს თეიმურაზ მეფე «по отправлении литургии с отпевом по обыкновению с подобающею по церковному чиноположению честию, при нем губернаторе и протчих штап и обер офицерах и при множестве народа погребен с звоном». ასე დაასრულა თავისი სიცოცხლე XVIII ს-ის ცნობილმა პროეტმა და დიდმა სახელმწიფო მოღვაწემ თეიმურაზ II-მ.

1762 წლის 20 ივნისს ქართლ-კახეთის ელჩობა ასტრახანიდან ყიზლარისკენ წამოვიდა. მას მოაცილებდა პრაპორშჩიკი დ. მანლოვი, რომელსაც თან მოჰქონდა ასტრახანის გუბერნატორ ვ. ნერონოვის წერილი ერეკლე მეფესთან. ვ. ნერონოვის წერილში (რომელიც 1762 წლის 13 ივნისითაა დათარიღებული) სამძიმარია გამოთქმული თეიმურაზ მეფის გარდაცვალების გამო, შემდეგ ლაპარაკია იმაზე,

თუ როგორი პატივით იქნა გამოცდილებული ელჩობა პეტერბურგიდან და როგორ დაასაფლავეს თეიმურაზი ასტრახანში; გუბერნატორი საგანგებოდ ჩერდება რუსეთის მთავრობის მხრივ ერეკლესადმი გამოჩენილ ყურადღებაზე და გაკვირვებით იხსენიებს საჩუქრებს, რომელთა ჩამოთვლა ზედმეტად მიუჩნევია (მასზე კანცლერი წერს); ბოლოს, გუბერნატორი აღნიშნავს, რომ, როგორც კი ამაღლა ჩამოვა, პრაპორშჩიკი მანლოვი, რომელიც ელჩობის უკეთ გაცილებების მიზნით გამოვგზავნე, სასწრაფოთ უკანვე დააბრუნე საპასუხო წერილით.

ელჩობა 1762 წლის 28 ივნისს ყიზლარს ჩასულა, ხოლო 20 აგვისტოს თბილისს დაბრუნდა.

***

ქართველი კოლონისტები, საქართველოსთან დამოკიდებულების თვალსაზრისით, პირობით შეიძლება დაგვით სამ ძირითადად ჯგუფად:

პირველი ჯგუფი, რომელსაც ალექსანდრე ბაქარის ძე ბატონიშვილი მეთაურობდა, ქართლის ტახტისთვის იბრძოდა და კახი ბაგრატიონისადმი მტრულად იყო განწყობილი. ეს ჯგუფი ძალზე სუსტი და მცირერიცხოვანი იყო, რაც იმითაც უნდა იყოს გაპირობებული, რომ მას რუსეთის მთავრობა მხარს არ უჭერდა.

მეორე ჯგუფი, რომელიც კოლონისტების უმრავლესობას შეადგენდა, კმაყოფილი იყო რუსეთში მიღებული ყმა-მამულით, მტკიცედ იდგა რუსეთის სამსახურში, სამშობლოში დაბრუნებაზე აღარ ფიქრობდა, ქართლის ტახტის გარშემო წარმოებული ბრძოლისაგან თავი შორს ეჭირა (უთუოდ იცოდა რუსეთის პოზიცია) და ერეკლეთეიმურაზის მიმართ ლოიალური იყო (ამ ჯგუფს ეკუთვნოდა ბატონიშვილების ნაწილიც, რომელთაც ქართლის ტახტზე პრეტენზია არ ჰქონიათ). ამ ჯგუფიდან ზოგიერთმა იმდენად დაუკავშირა თავისი ბედი რუსეთს, რომ საქართველოში რუსეთის დაზვერვის აგენტობაც კი იკისრა (ო. თუმანოვი).

მესამე ჯგუფი კოლონისტთა პატრიოტულად განწყობილი ნაწილი იყო, რომელსაც სამშობლო მიწის სურნელი ეწეოდა და, როგორც ჩანს, ისევ უკან დაბრუნებაზე ოცნებობდა, ამიტომ ერეკლე-თეიმურაზთან ახლო ურთიერთობაში იყო.

ქართველი კოლონისტების ასეთი დაყოფა იმით იყო გაპირობებული, რომ XVIII ს. 50-60-იან წლებში დასავლეთის ამბებით დაკა-

ვებული რუსეთი საქართველოს საქმეებში არ ერეოდა, ცდილობდა კავკასიაში სიმშვიდე შეენარჩუნებინა, რომ თურქეთისთვის არ მიეცა ირანის საქმეებში ჩარევის საბაბი. ამიტომ რუსეთი ქართლის ტახტის მაძიებლებს არა თუ არ სწყალობდა, 50-60-იან წლებში საქართველოში წამოსვლის ნებასაც არ აძლევდა, რითაც ფაქტობრივად ერეკლე-თეიმურაზის მხარდამჭერის როლში გამოდიოდა.

რაც შეეხება ერეკლესა და თეიმურაზს, ისინი ქართველ კოლონისტთა პატრიოტულ ნაწილთან მჭიდრო ურთიერთობაში იყვნენ, წყალობას პირდებოდნენ და მათი მეშვეობით საჭირო ინფორმაციას აგროვებდნენ; მათივე მეშვეობით ქართლის ტახტისთვის მებრძოლთა რიგებს თიშავდნენ და ამ უკანასკნელთა პოზიციებს ასუსტებდნენ. ისიც შეინიშნება, რომ თეიმურაზი და ერეკლე დიპლომატიურად ელოლიაგებოდნენ თვით ვახტანგ VI-ის შთამომავლობას და ცდილობდნენ «დაემტკიცებინათ» ბატონიშვილებისთვის, რომ ერეკლე-თეიმურაზის წარმატებანი მათთვის «უსარგებლო» არ იქნებოდა.

ვახტანგის შთამომავალთა ერთი ნაწილი, რომელსაც ესმოდა, რომ ერეკლესა და თეიმურაზს ქართლი საკმაოდ მაგრად ეჭირათ ხელში და რუსეთის მთავრობაც საქართველოს საქმეებში ჩარევას არ ფიქრობდა, გრძნობდა — ქართლში დაბრუნებაზე ფიქრი ფუჭი ოცნება იყო. ამიტომ ისინი საბოლოოდ შეურიგდნენ მომხდარ ფაქტს და თეიმურაზს ისე შეხვდნენ რუსეთში, როგორც ნათესავს. მხოლოდ ალექსანდრე ბაქარის ძე და მისი თანამოაზრე რამდენიმე თავადი, რომელნიც რეალურ ვითარებას ჯეროვნად ვერ აფასებდნენ, ერეკლესადმი მტრობაზე ხელს კვლავ არ იღებდნენ.

მოამზადა გრიგოლ რუსაძემ.